

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİMDALI

**ANNELERİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMUNUN
YAŞAM DOYUMU, EVLİLİK DOYUMU,
UMUTSUZLUK DÜZEYİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Habibe KELLEÇİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Coşkun ARSLAN

Konya 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Habibe Kelleci
	Numarası	138301051099
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumunun Yaşam Doyumu, Evlilik Doyumu, Umutsuzluk Düzeyi Açısından İncelenmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

24/06/2019

Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası
Habibe KELLECI

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Habibe Kelleci
	Numarası	138301051099
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Coşkun Arslan
	Tezin Adı	Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumunun Yaşam Doyumu, Evlilik Doyumu, Umutsuzluk Düzeyi Açısından İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumunun Yaşam Doyumu, Evlilik Doyumu, Umutsuzluk Düzeyi Açısından İncelenmesi başlıklı bu çalışma 12/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. Coşkun Arslan	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ramazan Arı	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Zeliha Traş	

TEŞEKKÜR

Araştırmam boyunca bana yardımcı olan, beni sabırla takip eden ve rehberlik eden danışmanım Prof. Dr. Coşkun Arslan'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Araştırmam konusunda bana fikir veren ve beni cesaretlendiren Doç. Dr. Zeliha Traş'a motive edici desteği ve güzel fikirleri için teşekkür ederim.

Verilerin toplanması aşamasında büyük bir özveri ile yanımda olan ve çalışmamın heyecanını benimle yaşayan değerli arkadaşlarım Ayşe Araç ve Zeynep Aydın'a; hayatımın her döneminde olduğu gibi araştırmam süresince de bana destek olan, beni sabırla dinleyen, çalışmamı okuyarak daha iyi bir noktaya gelmesi için fikir veren, mantıklı ve cesaret verici yaklaşımlarıyla bana rehberlik eden ablalarım Fatmagül Yazar ve Halime Uğuz'a; büyümelerini izlerken mesleki olarak çok şey öğrendiğim, varlıklarıyla hayatıma mutluluk katan sevgili yeğenlerim Eymen Uğuz, Burak Yazar ve Erdem Uğuz'a; verilerin toplanması için büyük destek sağlayan, hayatımın her alanında olduğu gibi eğitim hayatımın da bütün heyecan ve stresini bütün kalbi ile benimle paylaşan sevgili anneme ve madden-manen destekleriyle, sevgileriyle bugüne gelmemi sağlayan, her zaman değerli olduğumu hissettiren anneannem ve büyükbabama çok teşekkür ederim. Eğitim hayatım ve araştırmam süresince bana emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Habibe KELLEÇİ

Konya, 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Habibe KELLEÇİ
	Numarası	138301051099
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Coşkun Arslan
	Tezin Adı	Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumunun, Yaşam Doyumu, Evlilik Doyumu, Umutsuzluk Düzeyi Açısından İncelenmesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; annelerin yaşam doyumunun, evlilik doyumunun ve umutsuzluk düzeyinin çocuk yetiştirme tutumunu anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığını belirlemektir. Araştırmanın çalışma grubu; Konya, Ankara, Eskişehir ve Bursa illerinde yaşayan 406 anneden oluşmaktadır.

Araştırmada annelerin çocuk yetiştirme tutumunu belirlemek için “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI)”, yaşam doyumunu ölçmek için “Yaşam Doyumu Ölçeği”, evlilik doyumunu ölçmek için “Evlilik Yaşam Ölçeği (EYÖ)”, umutsuzluk düzeyini belirlemek için “Beck Umutsuzluk Ölçeği” ve araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Araştırmada, verilerin analizi SPSS programından yararlanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız iki örneklem t-testi, ANOVA, Bonferroni Post Hoc testi ve regresyon analizinden yararlanılmıştır.

Bulgular incelendiğinde, annelerin baskıcı-disiplinli çocuk yetiştirme tutumu benimseme oranının eğitim düzeyi arttıkça azaldığı, 22-27 yaş aralığındaki annelerin baskıcı ve disiplinli tutumla çocuk yetiştirme oranının 28 yaş ve üzeri annelere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu ve çalışan annelerin baskıcı ve disiplinli tutumla çocuk yetiştirme oranının çalışmayan annelere göre daha yüksek olduğu; annelerin aşırı annelik tutumu benimseme oranının eğitim düzeyi arttıkça azaldığı ve çalışan annelerin aşırı annelik tutumuyla çocuk yetiştirme oranının çalışmayan annelere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; annelerin demokratik tutum benimseme oranının, yaşına, eğitim durumuna ve çalışma durumuna göre değişkenlik göstermediği görülmüştür.

Araştırmada, evlilik doyumunun ve umutsuzluk düzeyinin, annelerin baskıcı-disiplinli tutumlarının ve aşırı annelik tutumlarının anlamlı yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyinin annelerin demokratik tutumlarının anlamlı yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Annenin çocuk yetiştirme tutumu, yaşam doyumu, evlilik doyumu, umutsuzluk düzeyi.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Habibe KELLEÇİ
	Numarası	138301051099
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Coşkun Arslan
	Tezin İngilizce Adı	The Research Of Child Rearing Attitudes of Mothers In Terms Of Life Satisfaction, Marriage Satisfaction And The Hopelessness Level

SUMMARY

The aim of this research is to determine whether mothers' life satisfaction, marriage satisfaction and hopelessness level of despair can predict their child rearing attitudes in significant level or not. The study group of this research consists of 406 mothers living in Konya, Ankara, Eskişehir and Bursa cities.

In this research the "Family Life and Child Rearing Scale (PARI)" was used for determining mothers' child rearing attitudes, the "Life Satisfaction Scale" was used for measuring life satisfaction, the "Marriage Life Scale (EYÖ)" was used for measuring marriage satisfaction, the "Beck Hopelessness Scale" was used for determining the level of hopelessness and some personal information forms prepared by the researcher were used.

The data analysis were made by benefitting from the SPSS program in this research. The data analysis benefitted from the t-test, anova, Bonferroni Post Hoc test and analysis of regression.

From the findings of this research we can see that the rate of mothers whose child rearing attitudes are authoritarian attitude decreases while the education level of mothers increases, that the rate of mothers who are in the age range of 22-27 are more authoritarian attitude in the attitude of rearing children than mothers who are 28 years or older, and that the rate of the attitude of working mothers are more authoritarian and disciplined instead of non-working mothers, that the rate of mothers adopting extreme maternal attitude decreases while the education level increases, and that working mothers adopt more extreme maternal attitude than non-working mothers. The findings show us that the age, education level and working position of mothers don't vary the rate of adopting a democratic attitude.

In this research it is concluded that marriage satisfaction and hopelessness level are important predictors in extreme maternal attitude and authoritarian attitude of mothers. It is found that life satisfaction and the hopelessness level are a significant predictor of democratic attitudes of mothers.

Key Words: Mother's child rearing attitude, life satisfaction, marriage satisfaction, hopelessness level.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
TEZ KABUL FORMU	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Alt Amaçları	4
Araştırmanın Önemi	5
Varsayım.....	6
Sınırlılıklar	6
Tanımlar	7
BÖLÜM II	8
ANNENİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMU İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİ.....	8
Tutum Kavramı	8
Tutumun Öğeleri.....	8
Tutumların Oluşması	10
Ailenin Tanımı.....	10
Ailenin Sistemi.....	10
Çocuk Yetiştirme Tutumları	11
Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumunu Açıklayan Modeller.....	12
Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Sınıflandırılması	17

Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenler	20
YAŞAM DOYUMU KAVRAMI İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİ.....	24
Yaşam Doyumunun Tanımı ve İlgili Kavramlar	24
Yaşam Doyumu Kuramları.....	27
Yaşam Doyumunun Önemi	28
EVLİLİK DOYUMU İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİ.....	30
Evlilik Tanımları	30
Evlilik Doyumu.....	30
Evlilik Doyumunun Önemi	30
Evlilik Doyumunu Etkileyen Faktörler.....	31
Evlilik Doyumunu Açıklayan Kuramlar	33
UMUTSUZLUK KAVRAMI İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİ	36
Umut Kavramı.....	37
Umudun Önemi	37
Umutsuzluk Kavramı	38
Umutsuzluğa Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar	40
BÖLÜM III.....	43
YÖNTEM	43
Araştırmanın Modeli	43
Çalışma Grubu	43
Çalışma Grubunun Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımı	43
Veri Toplama Araçları	45
Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI)	45
Yaşam Doyumu Ölçeği.....	46
Evlilik Yaşamı Ölçeği - EYÖ (Marital Life Scale - MLS).....	46
Beck Umutsuzluk Ölçeği.....	47

Kişisel Bilgi Formu	47
Verilerin Toplanması ve Analizi	47
Verilerin Toplanması.....	47
Verilerin Analizi.....	48
BÖLÜM IV	49
BULGULAR.....	49
BÖLÜM V	71
TARTIŞMA VE YORUM.....	71
BÖLÜM VI.....	76
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
KAYNAKÇA.....	79

Tablolar Listesi

Tablo 1: Katılımcı Annelerin Tanımlayıcı Özelliklerine Göre (Öğrenim Durumuna, Yaşa ve Çalışma Durumuna Göre) Dağılımı	44
Tablo 2: Annelerin Yaşam Doyumu Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları..	49
Tablo 3: Annelerin Yaşam Doyumu Ölçeği Puanlarıyla Yaş Değişkeni Arasındaki İlişki	49
Tablo 4: Annelerin Evlilik Yaşam Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	50
Tablo 5: Annelerin Evlilik Yaşam Ölçeği Puanlarıyla Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki	51
Tablo 6: Annelerin Evlilik Yaşam Ölçeği Puanlarıyla Çalışma Durumları Arasındaki İlişki	52
Tablo 7: Annelerin Beck Umutsuzluk Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	53
Tablo 8: Annelerin Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarıyla Çalışma Durumları Arasındaki İlişki	53
Tablo 9: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	54
Tablo 10: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarıyla Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki	55
Tablo 11: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarıyla Çalışma Durumları Arasındaki İlişki	56

Tablo 12: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarla Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki	56
Tablo 13: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarla Yaşları Arasındaki İlişki	58
Tablo 14: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarla Çalışma Durumları Arasındaki İlişki.....	60
Tablo 15: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarıyla Yaşam Doyumu Puanları Arasındaki İlişki.....	61
Tablo 16: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarıyla Umutsuzluk Puanları Arasındaki İlişki	62
Tablo 17: Annelerin Yaşam Doyumlarının Demokratik Tutum Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular	63
Tablo 18: Annelerin Umutsuzluk Düzeylerinin Demokratik Tutum Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular	64
Tablo 19: Annelerin Evlilik Doyumlarının Baskı ve Disiplin Tutumu Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular	64
Tablo 20: Annelerin Umutsuzluk Düzeylerinin Baskı ve Disiplin Tutumu Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular	65
Tablo 21: Annelerin Evlilik Doyumlarının Aşırı Annelik Tutumu Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular	66
Tablo 22: Annelerin Umutsuzluk Düzeylerinin Aşırı Annelik Tutumu Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular	67
Tablo 23: Annelerin Yaşam Doyumları, Evlilik Doyumları, Umutsuzluk Düzeylerinin; Baskı ve Disiplin Tutumlarını Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular.....	68

Tablo 24: Annelerin Annelerin Yaşam Doyumları, Evlilik Doyumları, Umutsuzluk Düzeylerinin; Aşırı Annelik Tutumlarını Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular 69

BÖLÜM I

GİRİŞ

Ebeveynlerin, çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri tutum ve davranışların bireyin hayatına etkisi uzun yıllardır birçok araştırmaya konu olmuştur. Bugün doğumla birlikte hayata adapte olmaya çalışan çocuğun en önemli dayanağının ebeveyni olduğu bilinmektedir. Sosyal becerilerin ve kişiliğin geliştiği, değerlerin edinildiği çocukluk sürecinde ilk etkileşim ailede başlamaktadır. Ebeveynin benimsediği anne-baba tutumu, yani çocuğun fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını gidermedeki tarzı, çocuğa sevgi ve ilgi gösterme biçimi, çocuk için sağladığı ortamın güvenli ve huzurlu olması gibi durumlar; çocuğun kendisine ve çevresine güven duyabilmesi, kendisini ifade edebilmesi, umut edebilmesi, girişimde ve üretimde bulunabilmesi, problemlerini çözebilmesi gibi birçok hayati kazanıma kaynaklık teşkil etmektedir. Ailelerini demokratik algılayan bireyler, ailelerini baskıcı ve otoriter algılayanlara göre güvenli bağlanma, olumlu sosyal davranış, bilişsel yetenek ve akademik başarı yönünden daha yeterli düzeyde olmakta; kaygı, depresyon, madde kullanımı ve saldırganlık gibi psikopatolojik belirtileri daha az göstermekte, bu bireylerin çevreyle uyumları daha yüksek olmaktadır (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarına yönelik yapılan araştırmaların (Yılmaz, 2000; Aslan, 2005; Şimşek, 2006; Akdeniz, 2009; Özel, 2009; Yılmaz, 2009; Hoşcan, 2010; Yarapsanlı, 2011; Zabun, 2011; Saral, 2018; Çevikbaş, 2018) çoğunlukla bu tutumların çocuk üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına yönelik olduğu, annelerin çocuk yetiştirmeye yönelik temel değer, tutum ve davranışlarını yani annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını belirleyen ve etkileyen faktörleri tespit etmeyi hedefleyen araştırmaların sayıca az olduğu görülmektedir. Ebeveyn tutumunun çocuk üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Ancak annelerin çocuk yetiştirme tutumuna etki eden faktörlerin araştırılması da oldukça gereklidir.

Bu durum, ebeveyn-çocuk ilişkilerini incelerken aileyi, çocuğu eğiten ve yönlendiren bir yapı olarak tek yönlü bakış açısıyla ele almaktansa sosyal bir sistem olarak incelenmeyi gerektirmektedir. Bronfenbrenner (1992)'e göre aile tek yönlü bir yapı değildir. Birçok alt sistemden oluşmaktadır (eşler, ebeveyn-çocuk, kardeşler) ve sistem içinde her birey birbirini etkilemekte aynı zamanda da diğerlerinden etkilenmektedir.

Bu konuyu Belsky (1984) “aile sistem modeli” ile açıklamaktadır. Bu modele göre ailede etkileşim içinde olan bütün bireyler bir sistem olarak ele alınmalıdır. Eşler arasındaki ilişki onların nasıl bir anne-baba olacağını, dolayısıyla çocuğun gelişimini ve davranışlarını etkiler. Çocuğun aileye katılmasıyla birlikte annenin bebeğiyle kurduğu ilişki eş ilişkisine olumlu veya olumsuz olarak etki eder. Anne-baba arasındaki ilişki çocuğun davranışlarını etkilediği gibi kendisi de bu davranışlardan etkilenir.

Bununla birlikte anne ve babanın çocukla kurduğu ilişkinin çocuk üzerindeki etkisi farklılık göstermektedir. Çocuğun sosyal-duygusal gelişiminin olumlu yönde seyretmesi, annenin çocuğuyla kurduğu ilişkiye bağlıdır (Yavuzer, 2013). Anne, çocukla biyolojik ve psikolojik olarak derin bir ilişki içindedir. Genel olarak bakıldığında annenin çocuk ile paylaştığı zaman ve iletişiminin babadan daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikle ilk yıllarda çocukla ilişkisi daha çoktur. Anne iki yaşına kadar çocuk için en önemli “sosyal çevreyi” oluşturur (Özgüven, 2001). Erikson’a göre, ilk olarak anne-çocuk arasında başlayan ilişki çocuk büyüdükçe aile dışındaki çevreyle giderek artmakta, çocuğun kişiliği ve topluma uyumu üzerinde anne-baba tutumunun etkisi ise önemini korumaya devam etmektedir. Bu anlamda çocuğun sağlıklı bir birey olarak hayatını sürdürmesinde annenin tutumu önemlidir.

Annenin eşiyile ilişkisi ve eşinden aldığı destek çocuk yetiştirme tutumunu etkileyen faktörlerin başında yer almaktadır. Yavuzer (2001), eşiyile problem yaşayan mutsuz bir annenin sağlıklı bir ebeveyn tutumu geliştirmesinin zor olduğundan söz etmektedir. Yavuzer (2013)'e göre mutsuz bir evlilik sonucu, annenin eşinden yeterli ilgi görememesi, babanın çocuğun doğumunu isteksiz bir şekilde karşılaması gibi aile içi faktörler, annenin gerginliğini artıran, dolayısıyla anne-çocuk ilişkisini

zedeleyen etkenlerdir. Eşyle anlaşamayan mutsuz bir anne, tüm sevgisini çocuğuna vererek onunla aşırı derecede bütünleşebilir veya tam tersine saldırgan bir tutum da sergileyebilir. Anne ve babanın çocuklarına karşı olan tutumlarının sağlıklı olması, büyük ölçüde onların kendi içlerinde barışık, dengeli, huzurlu ve birbirlerine karşı sevgi ve saygı ilişkisi içerisinde olmalarına bağlıdır.

Cüceloğlu (2016)' na göre bir ailenin temelini karı koca ilişkisi oluşturmaktadır ve evliliği sağlıksız olan bir karı-kocanın sağlıklı bir aile ortamı oluşturma şansı yoktur. Sağlıklı bir aile ortamında eşler arasında mutlaka sorumluluk paylaşımı olmalı, çocuğun yetişmesinde baba da en az anne kadar sorumluluk almalıdır. Literatürde, kendi aralarında anlaşmazlık yaşayan çiftlerin çocuklarına karşı baskıcı, ilgisiz veya otoriter tutumla yaklaştıklarını öne süren ve karı-koca geçimsizliğinin çocuk istismarında önemli bir role sahip olduğunu ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (Dönmezer, 1999; Öztürk, 2017).

Annenin çocuğuyla ilişkisini etkileyen bir diğer faktör annenin ruh sağlığıdır. Yavuzer (2013), sağlıklı bir anne-çocuk ilişkisi için, öncelikle çocuğun gelişiminde en etkili role sahip olan annenin ruh sağlığının yerinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Çocukluk dönemi mutsuz geçen bireylerin anne-baba olduklarında çocuklarına karşı yeterince duyarlı olmadıkları, çocuklarının hatalarına karşı tahamülsüz davrandıkları; çeşitli psikolojik rahatsızlıklara sahip anne-babalar tarafından yetiştirilen çocukların, ileride ebeveynlerinin yaşadıklarına benzer psikolojik problemler yaşadıkları görülmektedir (Ekşi, 1990).

Bu bilgiler ışığında ifade edilebilir ki, annelerin istedik ebeveyn tutum ve davranışları geliştirebilmesi için gerekli faktörlerin ve karşısındaki engellerin bilinmesi, annelerin bu konularda bilinçlendirilmesi ve annelere gerekli destekleğin sağlanması faydalı olacaktır. Bu araştırmada annelerin çocuk yetiştirme tutumu, yaşam doyumu, evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi açısından incelenecektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, annelerin yaşam doyumunun, evlilik doyumunun ve umutsuzluk düzeyinin çocuk yetiştirme tutumunu anlamlı şekilde yordayıp yordamadığını incelemektir.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak yaşam doyumu, evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi ele alınmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni ise annelerin çocuk yetiştirme tutumudur.

Araştırmanın Alt Amaçları

- 1) Annelerin çocuk yetiştirme tutumu puan ortalamaları öğrenim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- 2) Annelerin çocuk yetiştirme tutumu puan ortalamaları yaşlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- 3) Annelerin çocuk yetiştirme tutumu puan ortalamaları çalışma durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- 4) Annelerin çocuk yetiştirme tutumu puanları ile yaşam doyumu puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- 5) Annelerin çocuk yetiştirme tutumu puanları ile evlilik doyumu puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- 6) Annelerin çocuk yetiştirme tutumu puanları ile umutsuzluk düzeyi puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- 7) Annelerin yaşam doyumları demokratik tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 8) Annelerin evlilik doyumları demokratik tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?

- 9) Annelerin umutsuzluk düzeyleri demokratik tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 10) Annelerin yaşam doyumları sıkı disiplinli tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 11) Annelerin evlilik doyumları sıkı disiplinli tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 12) Annelerin umutsuzluk düzeyleri sıkı disiplinli tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 13) Annelerin yaşam doyumları aşırı koruyucu tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 14) Annelerin evlilik doyumları aşırı koruyucu tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 15) Annelerin umutsuzluk düzeyleri aşırı koruyucu tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 16) Annelerin yaşam doyumları, evlilik doyumları ve umutsuzluk düzeyleri birlikte demokratik tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 17) Annelerin yaşam doyumları, evlilik doyumları ve umutsuzluk düzeyleri birlikte sıkı disiplinli tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
- 18) Annelerin yaşam doyumları, evlilik doyumları ve umutsuzluk düzeyleri birlikte aşırı koruyucu tutum benimsemelerini anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?

Araştırmanın Önemi

Çocuk, içinde doğduğu ve büyüdüğü aile ortamında yaşadıklarıyla sosyalleşir, iletişim kurmayı, sorun çözmeyi ve daha birçok beceriyi edinir (Yavuzer, 2004). Bebekliğinden itibaren çocuğun ihtiyaçlarıyla daha yakından ilgilenen, çocukla daha çok zaman paylaşan, dolayısıyla daha derin ilişki içinde olan annenin çocuk üzerinde

daha büyük etkisinin olduğu düşünölmektedir (Özgüven, 2001). Bu süreçte annelerin sağlıklı bir çocuk yetiştirme tutumu benimsemesi çocuğun sağlıklı gelişimi açısından önemlidir. Annenin çocuk yetiştirme tutumunu etkileyen faktörlerin incelenmesi, annelerin istedik ebeveyn tutum ve davranışları geliştirebilmeleri için gerekli faktörlerin ve engellerin bilinmesi, annelerin bu konuda bilinçlendirilmesi, gerekli konularda çeşitli yollarla desteklenmesi çocuklar için oldukça faydalı olacaktır.

Bu çalışmada, annelerin benimsediğı yaygın çocuk yetiştirme tutumlarından demokratik tutum, baskı ve disiplinli tutum ve aşırı koruyucu tutumla; annelerin yaşam doyumları, evlilik doyumları ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu yolla, istedik ebeveyn tutumlarını destekleyen ve engelleyen etmenler konusunda annelerin farkındalığının artırılması, anneler ve çocuklar arasındaki ilişkinin daha sağlıklı olmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Alan yazın incelendiğinde, annenin çocuk yetiştirme tutumunu bu kapsamda araştıran bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Ele alınan konu, alan açısından yeni ve özgün bilgilerin açığa çıkmasına elverişli gözökmektedir. Araştırma sonuçlarının, annelere yönelik eğitim ve destek programları hazırlayan kurumlara-eğitmenlere, aile danışmanlarına katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Varsayım

Araştırmaya katılan annelerin uygulanan ölçme araçlarına içtenlikle ve doğru olarak cevap verdikleri varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

1. Araştırmanın verileri Konya, Ankara, Bursa, Eskişehir kentlerinde yaşayan annelerle sınırlıdır.
2. Araştırmanın verileri “Kişisel Bilgi Formu”, Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğı (PARI), Evlilik Yaşamı Ölçeğı, Yaşam Doyumu Ölçeğı ve Beck Umutsuzluk Ölçeğı'nin ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.
3. Araştırma bulguları Konya, Ankara, Bursa, Eskişehir kentlerinde yaşayan annelerden toplanan verilerle sınırlıdır.

Tanımlar

Araştırmada kullanılan kavramların tanımları aşağıda belirtilmiştir.

Çocuk Yetiştirme Tutumu: Çocuk yetiştirme tutumu, tutum kavramının tanımından hareketle anne-babanın çocuğunu yetiştirirken izlediği yolu şekillendiren düşünce, inanç, duygu ve davranış biçimi olarak tanımlanabilir.

Doyum : Doyum, beklentilerin, gereksinimlerin, istek ve dileklerin karşılanmasıdır.

Evlilik doyumu : Çiftlerin evlilik ilişkisinde, ruhsal ihtiyaçlarını (sevgi, yakınlık gibi) ve temel biyolojik ihtiyaçlarını (bakım, cinsellik gibi) karşılama derecesine dair algısıdır (Yılmaz, 2001).

Tutum : Tutum, bireyin çevresine karşı geliştirdiği, doğrudan gözlenemeyen; duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren tepki ön eğilimidir (Arkonaç, 2005).

Umutsuzluk : Umutsuzluk kavramı, şimdiki olumsuz algıların geleceğe yansımaları ve bunların sonsuz olarak devam etme ihtimalinin düşünülmesi olarak tanımlanabilmektedir (Argon,2015).

Yaşam doyumu : Bireyin istedikleri ve sahip olduklarının karşılaştırılmasıyla ulaşılan sonuçtur (Özgen, 2012).

BÖLÜM II

ANNENİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMU İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİ

Tutum Kavramı

Sosyal psikolojinin üzerinde çalıştığı konulardan olan tutum, uzun süreli organize olmuş duygu, düşünce ve davranış eğilimleridir. Bu eğilimler bireylere, gruplara, fikirlere ya da nesnelere (Baron ve Byrne, 1977; Aktaran: Cüceloğlu, 1996). Bir başka tanıma göre de tutum, bir nesne, kişi veya olayla ilgili değerlendirmelerdir. Bu değerlendirmeler bireyi olay, kişi ya da o nesneye karşı belirli bir şekilde davranmaya iter (Plotnik, 2009). Tanımlardan da anlaşılmaktadır ki tutum, kişinin algıladığı simgeye karşı, kendi deneyimlerine, motivasyonuna ve bilgisine dayanarak geliştirdiği olumlu ya da olumsuz olarak bir değerlendirme eğilimi, bir ön tepkidir. Sosyal çevreye uyum sağlama ve davranışları yönlendirme konusunda tutumlar çok önemli bir güce sahiptir (Tufan ve Güdek, 2008).

Tutumun Ögeleri

Tanımlarda da belirtildiği gibi bir tutum, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarını etkiler. Bu süreçte duygu, düşünce ve davranışlar ayrılmış değildir, etkileşim halindedir ve birbirleriyle uyumludur. Genellikle birbirleriyle uyum halinde bulunan bu üç faktöre tutumun ögeleri denir (Kağıtçıbaşı, 1999).

Tutumun ögeleri:

1. Tutumun gerçeklere dayanan, bilgi boyutunu oluşturan bilişsel öge,
2. Tutumun öznel yanı olan ve gerçeklerle açıklanamayan, hoşlanma-hoşlanmama yönünü oluşturan duygusal öge,
3. Tutumun sözle veya davranışla ifadesi olan davranışsal ögedir (Tekarslan ve diğerleri 2000).

Bilişsel Öge

Bilişsel öge, bireyin tutum nesnesi hakkındaki bilgi, düşünce ve inançlarıdır (Aydın, 2001; Kağıtçıbaşı, 1999). Bireyler sosyal ilişkilerde bilgi toplama ve bilgiyi anlamlandırma süreci yürütürler. Bu süreç bilişsel ögeyle ilgilidir. Çeşitli yollarla toplanan bilgi, bireyin olumlu ya da olumsuz düşünce ve inançlar geliştirmesine ve buna bağlı davranış göstermesine sebep olur. Örneğin bir babanın “iyi bir baba sert olmalıdır” bilgisini bir yolla edinmiş ve buna inanmış olması, sert bir baba davranışı göstermesini beraberinde getirir. Tutumlarla ilgili bilgilerin gerçek olması tutumların kalıcı olmasını sağlar. Tutuma kaynaklık eden bilginin değişmesiyle tutum da değişir (Tekarslan ve diğerleri 2000).

Duygusal Öge

Duygusal öge tutumu, düşünce, inanç veya olgudan ayıran en önemli özelliğidir. Bir tutumdan bahsetmek için bilgi, düşünce ve inançlara duygunun da eşlik etmesi gereklidir. Duygusal öge, bireyin bir nesne, kişi veya duruma karşı hissettikleridir. Öznel bir değerlendirmedir. Bir nesne, durum veya olaya karşı olumlu bir tutumu olan kişi ona karşı olumlu bir duygu da besleyecektir (Aydın, 2001).

Tutumun duygusal ögesi bilişsel ögesine göre daha basittir. Olumlu ya da olumsuz tepkilere bir ön eğilim olarak değerlendirilmektedir. Ancak bir tutumun duygusal yanı ağır bastığında onu değiştirmek daha zordur. Özellikle de bireylerin kendileriyle ilgili durumlara karşı olan tutumlarında duygusal yoğunluk fazla olduğundan, bu tür tutumların değişmesi daha zor olmaktadır (Tekarslan ve diğerleri 2000).

Davranışsal Öge

Davranışsal öge bireyin nesne, kişi veya olaylara karşı gözlenebilen tüm davranışlarını içermektedir. Birey olumlu tutum içinde olduğu nesneye yönelecek, olumsuz tutum içindeyse uzaklaşma, ilgisiz kalma veya eleştirme davranışı gösterecektir (Aydın, 2001). Örneğin tarih konusuna olumlu tutumu olan bir öğrenci

tarif derslerinde en öne oturup dersi ilgiyle dinleyecek, olumsuz tutum besleyen öğrenci ise derse gelmeme veya geldiğinde derste pasif ve ilgisiz kalma davranışı gösterecektir.

Tutumların Oluşması

Tutumlar, doğuştan gelmez. Sonradan öğrenilir ve geliştirilir. Bu kriter, tutumu biyolojik kökenli güdülerden ayırır (Kağıtçıbaşı, 1999). Susamak biyolojik kökenli bir güdüdür. Ancak limonatayı çok sevmek öğrenilmiş bir tutumdur.

Tutumlar da diğer davranışlarımız gibi ödüllendirilme, pekiştirilme, izleme, model alma gibi yollarla kazanılmıştır. Tutum oluşumunda en önemli etken sosyal etkileşimdir. Bireyin içinde bulunduğu toplumun beklentilerini karşılama, uyum sağlama süreci tutumların öğrenildiği süreçtir. Bu süreç çocukluk yıllarında ilk sosyal ortam olan aile çevresinde başlar ve ömür boyu sürer (Tekarslan ve diğerleri 2000). Tutumların oluşumunda anne-babanın etkisi, akran etkisi, kitle iletişim araçlarının etkisi, tutum nesnesiyle olan kişisel yaşantıların etkisi öne çıkmaktadır (Yılmaz, 2009).

Ailenin Tanımı

Bell, ailenin dört farklı şekilde tanımlanabileceğini söylemektedir. Birinci tanımlama; aile üyelerinden birinin fikirleri, duyguları ve fantezileri aracılığıyla aileyi tanımak şeklindedir. İkinci tanımlama, kültürel yaklaşımla aileyi bir kurum olarak ele almak şeklindedir. Üçüncü tanımlama aileyi çeşitli parçalardan oluşan bir sistem olarak tanımlamak, sosyal bir birim olarak ele almak şeklindedir. Dördüncü tanımlama ise aileyi toplumun değeri olarak kabul eder (Gönen, 2014).

Ailenin Sistemi

Ailenin nasıl geliştiği ve etkileşimde bulunduğunu açıklamaya çalışan aile sistem teorilerinin ilkeleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

1. Aile sistemi bir bütün olarak organize edilmiştir. Sistemin ögelerinin bağımlı olmaları zorunludur.

2. Sistem içindeki etkileşim kalıpları doğrusal değil döngüseldir.
3. Uyumlu sistemin doğasında değerlendirme ve değişim vardır.
4. Kompleks sistemler, sınırları ayrılmış, belli kuralları ve etkileşim kalıpları olan alt sistemlerden oluşur (Ludlow ve Howard,1990; Aktaran: Nazlı, 2007).

Sistemik bakış açısına göre aile, sadece bireyler topluluğu değildir. Parçaların toplamından daha fazla bir bütündür. Çevresel zorluklar karşısında dengeyi arayan bir varlıktır. Zamanla dış etkenler ve aile içi ihtiyaçlara karşılık verebilmek için yapısını değiştirmek zorunda kalır. Örneğin eşler arasındaki ilişki, onların anne-baba olma davranışını, dolayısıyla çocuğun gelişimini etkileyecektir. Çocuğun aileye katılması da aile ortamını etkileyecek, karı-koca rollerine anne-baba rolleri eklenecektir. Başarılı bir ebeveynlik, kötü olan bir evliliği iyiye götürebildiği gibi tam tersi durumlar da mümkün olabilmektedir. Bu bakış açısına göre aile değişime ayak uydurmaya, dengeyi sağlamaya ve devamlılığı yakalamaya çalışan canlı bir varlıktır (Belsky ve Isabella, 1985; Worden, 2013; Yılmaz, 2000).

Birey, aile olarak betimlenen sistemin bir alt sistemidir. Ailenin yapısında döngüsel nedensellik, döngüsel geri dönüt çemberi şeklinde ifade edilen bir işleyiş vardır. Örneğin kendi aralarında anlaşmazlık yaşayan çiftlerin; çocuklarına karşı baskıcı, ilgisiz veya otoriter tutumla yaklaştıkları öne sürülmektedir (Öztürk, 2017). Sımsıkı (2011) tarafından yapılan, baba katılımının araştırıldığı bir çalışmada ebeveynlerin evlilik doyumu, baba katılımı ile pozitif şekilde ilişkili bulunmuştur. Bu durumda ailenin sağlıklı olması alt sistemlerin sağlıklı olmasına bağlı görülmektedir. Diğer yandan her bir alt sistemin (aileyi oluşturan her bireyin ve anne-çocuk, baba-çocuk, karı-koca, kardeş ilişkilerinin) mutlu ve sağlıklı olması, ailedeki genel mutluluğa ve sağlıklı oluşa bağlıdır demek mümkündür (Worden, 2013).

Çocuk Yetiştirme Tutumları

Çocuk yetiştirme tutumu, tutum kavramının tanımından hareketle anne-babanın çocuğunu yetiştirirken izlediği yolu şekillendiren düşünce, inanç, duygu ve davranış biçimi olarak tanımlanabilir.

Çocuğun hayata dair temel becerileri edindiği erken çocukluk döneminde çocukğun ilk etkileşimi ailesiyledir. Aile, özellikle de anne, bu dönemde çocuk için en önemli sosyal çevreyi oluşturur (Özgüven, 2001). Annenin benimsediği çocuk yetiştirme tutumu, yani çocuğun fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını gidermedeki tarzı, çocuğa sevgi ve ilgi gösterme biçimi, çocuk için sağladığı ortamın güvenli ve huzurlu olması gibi durumlar; çocuğun kendisine ve çevresine güven duyabilmesi, kendisini ifade edebilmesi, umut edebilmesi, girişimde ve üretimde bulunabilmesi, problemlerini çözebilmesi gibi birçok hayati kazanıma kaynaklık teşkil eder (Geçtan, 2004; Yavuzer, 2004).

Çocuk sevildiğini, kabul edildiğini ve değerli olduğunu hissettiği bir aile ortamında kendisinden hoşnut olmayı ve kendisine saygı duymayı öğrenir. Bu, özgüvenin temelidir. Kendisine ve ailesine güven duyması, çocuğun diğer insanlarla güvenli ilişkiler kurabilmesini, sağlıklı şekilde sosyalleşmesini sağlar (Ayyıldız, 2005).

Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumunu Açıklayan Modeller

Çocuk yetiştirme tutumları, gelişim psikolojisi alanında, uzun yıllar birçok farklı araştırmaya konu olmuştur. Bu bölümde, annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını açıklayan Psikodinamik Model, Davranışçı Model, Baumrind'in Sınıflaması, Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Modeli, anne baba tutumlarını aile sisteminin yapısıyla açıklayan Çoklu (Circumplex) Aile Sistemi Modeli incelenmiştir.

Psikodinamik Model

Psikodinamik modelin dayanağı Freud'un geliştirmiş olduğu psikanalitik kuramdır. Freud bu kuramda kişiliği biyolojik temellere dayandırmıştır. Kurama göre kişiliğin; id, ego ve süper ego olmak üzere üç bileşeni vardır. Özet bir ifadeyle id, kişiliğin en gelişmemiş olan haz odaklı yanını; süper ego, kişiliğin diğer kişilerin beklentilerini karşılamaya ve kuralları yerine getirmeye -sosyal normlara- odaklı yanını; ego ise id ve süper ego arasında denge kurma görevini üstlenen mantıklı yanını oluşturmaktadır.

Bireyin içsel ihtiyaçları ile ailenin ve toplumun çocuktan beklentileri arasındaki ilişki beraberinde çatışmayı getirecektir. Bu süreçte ebeveynin özellikle de annenin çocuga yaklaşım biçimi çocuğun kişiliğinin oluşmasında büyük oranda etkili olacaktır. Örneğin anal dönemde (1 yaş- 3 yaş arası) tuvalet eğitiminin verilmesi sırasında, dışkıyı tutma ya da boşaltma konusunda anne ile ortaya çıkan çatışmalar sonucunda çocuk; utanç, kuşku, bağımlılık, ayrılma, bireyleşme ve bağımsızlaşmaya dair ilk yaşantıları edinir. Bu ilk yaşantılar hayatın ilerleyen yıllarında çocuğun kişiliğini etkileyecektir (Geçtan, 2004).

Freud'un psikoseksüel gelişim kuramına göre gelişim dönemlerindeki yaşantılar bireyin bütün hayatını etkiler. Bu süreçlerde özellikle annenin çocuga yaklaşım biçimi belirleyici etkiye sahiptir (Geçtan, 1988).

Davranışçı Model

Davranışçı kuramcılar çocuğun yakın çevresinden aldığı tepkilerin ve pekiştireçlerin çocuğun gelişimi nasıl etkilediğiyle ilgilenmişlerdir. Çocuğun gelişimindeki farklılıkları çocuğun içinde bulunduğu öğrenme çevresi oluşturmaktadır görüşünden yola çıkarak ebeveyn tutumlarını ebeveynlerin davranışlarına göre sınıflamışlardır (Yılmaz, 2000).

Baumrind'in Sınıflaması

Baumrind'in sınıflaması kuramsal bir temel oluşturmuş daha sonra yapılan çalışmalara da öncülük etmiştir. Baumrind (1966), anne-baba tutumunu, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken sahip oldukları duygu, düşünce ve davranışlar olarak tanımlamaktadır.

Baumrind (1978), anne-baba tutumuyla ilgili; disiplin, ebeveyn-çocuk arasındaki iletişim, olgunluk beklentisi ve bakım-destek olmak üzere 4 boyut ortaya koymuştur. Disiplin, aile içinde konulan kurallar ve çocukların anne babaların koydukları kurallara uyma mecburiyetleriyle ilgili; iletişim, ebeveynin çocuklarına koydukları kuralların nedenlerini açıklama oranlarıyla, karar verme sürecine çocukları ne kadar dahil ettikleriyle ve fikirlerine saygı gösterdikleriyle ilgili;

olgunluk beklentisi, çocukların anne babaları tarafından başarılı olmaları için desteklenmeleri ve cesaretlendirilmeleriyle ilgili; bakım ve destek ise ebeveynle çocuk arasındaki duygusal yakınlıkla ilgili boyuttur (Yılmaz, 2009).

Baumrind (1978), bu boyutlardan hareketle çocuk yetiştirme tutumlarını üç başlık altında toplamıştır. Bunlar otoriter, demokratik ve izin verici anne-baba tutumlarıdır. Ebeveynlerin çoğu çocuklarıyla olan iletişimlerinde bu tutumlardan birini daha başat olarak benimserler ve uygularlar.

Otoriter ebeveynlerin kontrol boyutu ve olgunluk beklentisi yüksek, açık iletişim ve bakım boyutları ise düşüktür. Bu ebeveynler, koydukları kurallara çocuklarının uymasını ve koşulsuz itaat etmesini beklerler. Bu tür ailelerde çocuklar kurallara uymadığında ceza uygulanır ve ebeveynler çocuklarıyla pek fazla görüş alışverişinde bulunmazlar. Daha çok çocuklarından söylediği her şeyi sorgulamadan kabul etmesini beklerler (Baumrind, 1966).

Demokratik ebeveynler bütün boyutlardaki özellikleri yüksek derecede taşımaktadır. Kurallar koyarken, karar alırken çocuklarının da fikrini almak ve onlara nedenlerini anlatmak suretiyle çocuklarının sürece katılmalarını sağlarlar. Çocuklarının maddi ve manevi ihtiyaçlarına karşı duyarlıdırlar. Çocuklarına duygusal yakınlık gösterirler. Bu tür ailelerde çocuk yetiştirmede akılcı ve demokratik bir yaklaşım izlenir. Hem ebeveynin hem de çocuğun hakları dikkate alınır (Baumrind, 1971).

İzin verici ebeveynler, kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarındaki özellikleri düşük, açık iletişim ve bakım boyutlarındaki özellikleri yüksek olan ebeveynlerdir. Çocuklarına çok fazla özgürlük verirler, çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar. Aynı zamanda çocuklarına karşı sıcak ve sevecendirler ve çocuklarının bütün konularda kararlarını kendilerinin vermelerine sınır getirmezler. Bu tür ebeveynlerin çocukları yemek yeme, yatma, televizyon izleme ve oynamak için dışarı çıkma gibi konularda karar vermede özgürdürler (Baumrind, 1966).

Baumrind'in yaptığı bu sınıflama ve onun sınıflamasını temel alan bazı araştırmalar, demokratik tutumu benimseyen ebeveynlerin yetiştirdiği çocukların, kendilerine karşı daha güvenli oldukları, ruhen daha sağlıklı oldukları ve akademik başarılarının daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşmıştır (Yılmaz, 2000).

Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Açıklaması

Maccoby ve Martin, Baumrind'in modelinden yola çıkarak yeni bir model geliştirmişlerdir. Bu modelde duyarlılık/kabul-ilgi ve talepkarlık/kontrol olarak ayrılan iki farklı kategorinin kesişimiyle şekillenen dört farklı ebeveyn tutumu vardır (Şanlı ve Öztürk, 2015)

Şekil 1: Maccoby ve Martin'in (1983) İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli

İki Boyutlu Bakış Modeli		Duyarlılık / Kabul	
		Yüksek	Düşük
Talepkarlık/ Kontrol	Yüksek	Demokratik	Otoriter
	Düşük	İzin verici/ Müsamahakâr	İzin verici/ İhmalkar

Kaynak: Yılmaz, 2000

Modele göre; *demokratik ebeveynler*, hem duyarlılık/kabul hem de talepkarlık / kontrol yüksektir.

Otoriter ebeveynler duyarlılık/kabulde düşük, talepkarlık / kontrolde yüksektir.

Her iki tutumda da talepkarlık / kontrol düzeyi yüksek olmasına rağmen bu iki tutumu birbirinden ayıran durum kabul/ilgi düzeyindeki farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzin verici-müsamahakar ebeveynler duyarlılık / kabulde yüksek, talepkarlık / kontrolde düşüktür.

İzin verici-ihmalkar ebeveynler ise hem duyarlılık / kabulde hem de talepkarlık / kontrolde düşüktür.

Bu iki tutumu da ayıran faktörün ilgi boyutu olduğu görülmektedir. İzin verici-müşamahakar ebeveynler çocuklarına karşı kural ve sınır koymamalarına rağmen sıcak ve ilgili davranmaktadır. İzin verici-ihmkar ebeveynler ise hem sınır ve kural koymazken hem de çocuklarına karşı ilgisiz ve ihmkar davranmaktadır (Şanlı ve Öztürk, 2015).

Çoklu (Circumplex) Aile Sistemi Modeli

Model, evlilik ve aile dinamiklerini tanımlayan 3 boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: **Birliktelik (*cohesion*), esneklik ve iletişimdir** (Worden, 2013).

Birliktelik, ailenin duygusal bağlılık düzeyini ifade etmektedir. Esneklik, ailenin değişime uyum sağlayabilme becerisidir. Bu uyum kurallar, roller ve ailenin lideri ile ilgilidir. İletişim ise ailenin birbiriyle konuşma, birbirini dinleme, saygı duyma becerisidir. Bir ailede iletişim becerisinin gelişmesi birliktelik ve esneklik boyutunun dengeli olmasıyla mümkündür (Worden, 2013). Model esneklik ve birliktelik boyutunu derecelendirirken uç noktalarda yer alan aileleri dört başlıkta gruplandırmıştır:

Kaotik Şekilde İç İçe Geçmiş: Birlikteliğin ve esnekliğin çok yüksek olduğu bu ailelerde roller ve kurallar net değildir. Aile sürekli bir arada olmaya vurgu yapar. Çocukların müstakil yaşantılar geliştirmesine müsaade edilmez. Ailede sorumluluk paylaşımı yoktur. Belirgin bir otorite hiyerarşisi de yoktur. Ebeveynler kriz yönetme konusunda yetersizdir. Çözümeyen problemler karşısında aile üyeleri sürekli birbirini suçlar. Davranış için belirgin ve tutarlı beklentileri olmayan bu ailelerde kontrol, birbirini suçlama ve birbirine karşı zorunluluklar üzerinden gerçekleştirilir. Aile içindeki tutarsızlıklar tüm ailede hakim olan bir kaygı durumunun ortaya çıkmasına neden olur. Bu ailelerde yetişen çocuklar suçlayıcı, kaygılı ve memnuniyetsiz bir kişilik geliştirirler (Worden, 2013).

Katı Bir Şekilde İç İçe Geçmiş: Birlikteliğin çok yüksek ve esnekliğin çok düşük olduğu bu ailelerde, aile içi düzen suçlama ve katı bir disiplinle sağlanır. Otonomi aile için bir tehdit olarak algılanır ve müsaade edilmez. Bu ailelerde çocuklar yeterince bireyselleşemez. Ebeveynler her durumda tek söz sahibidir, çocuklarsa her

zaman çocuktur. Çocuklar kendi fikirlerini ifade etme, hayatıyla ilgili bir tercihte bulunma şansına sahip değildir. Girişimcilik engellenir. Bu durumda çocuklar kendilerine güven duyamaz. Bağımlı bir kişilik geliştirir (Worden, 2013).

Katı Bir Şekilde Birbirinden Kopuk: Esnekliğin ve birlikteliğin düşük olduğu bu ailelerde, aile içi düzen ceza ve korku ile sağlanır. Aile üyelerinde birliktelik ve ait olma duygusu yoktur. Çocuklar ebeveynlerine korktukları için mecburen saygı duyarlar. Çocuklarda cezalandırılma korkusuna bağlı olarak öfke gelişir. Bu öfkeyi ifade edecek bir ortam bulunamadığından, bu ailelerde yetişen çocuklarda pasif agresyon gelişir. Çocuklarda iç kontrol gelişemez, ancak dış kontrolün güçlü olmasına bağlı olarak doğru davranışlar sergileyebilirler (Worden, 2013).

Kaotik Bir Şekilde Birbirinden Kopuk: Esnekliğin yüksek olduğu, birlikteliğin boyutunun ise düşük olduğu bu ailelerde, aile birlikteliği yoktur. Ailede otorite hiyerarşisi yoktur. Ailede roller ve kurallar tamamen belirsizdir. Birliktelik olmadığından aile üyeleri duygusal paylaşımlardan da yoksundur. Çocuklar ihmal edildiğini hisseder (Worden, 2013).

Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Sınıflandırılması

Literatürde, çocuk yetiştirme tutumlarının belirli sınıflara ayrıldığı görülmektedir. Yavuzer (2013), annelerin çocuklarına karşı en yaygın tutum ve davranış biçimlerini, aşırı koruma, hoşgörü sahibi olma, aşırı hoşgörü ve düşkünlük, reddetme, kabul etme, baskı altında bulundurma, çocuklara boyun eğme ve çocuk ayırma olarak sınıflandırmaktadır.

Bu araştırmada, annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına dair kuramsal çerçeve sunulurken; baskıcı ve otoriter tutum, aşırı hoşgörülü tutum, aşırı koruyucu tutum, demokratik tutuma yer verilecektir.

Baskıcı ve Otoriter Tutum

Baskıcı-otoriter tutumu benimseyen anneler, çocuklarını sıkı bir kontrol ve baskıyla yetiştirirler. Bu annelerin çocukları kurallara sıkı sıkıya uymalıdır, aksi takdirde çocuğa ağır cezalar verilir. Bu yolla çocuk, annesine boyun eğmek zorunda

birakılır (Yörükoğlu, 1996). Bu tutumda, çocuğa sürekli dışarıdan müdahale edildiğinden çocuk dış denetimle, iç denetimden yoksun olarak büyür. Çocuğun isteklerine karşı anne duyarsızdır. Anneler çocuklarının yerine karar verirler. Anne ve çocuk arasında bir iletişim yoktur (Yavuzer, 2013). Çocukların olumlu davranışları ödüllendirilmez. Baskı altında kalan çocuk, ceza almamak için koşulsuz itaat etmek zorundadır (Kulaksızoğlu, 2000). Anne, disiplini genellikle cezayla sağlamaya çalışır ancak cezanın suçla orantısı yoktur. Fiziksel şiddet, ayıplama, bağırma en sık verilen cezalardandır (Geçtan, 1988). Anne, sevgisini pekiştireç olarak kullanmaktadır. Aile ortamı çocuğa benliğini tanımlama olanağı vermediğinden, çocuk bağımlı olarak gelişmektedir (Cüceloğlu, 1996).

Aşırı Hoşgörülü Tutum

Bu tutuma sahip anneler çocuk merkezli olarak adlandırılmaktadır. Çocuğa aile ve toplum içinde uyması gereken kurallar öğretilmez. Anne, çocuğun istekleri doğrultusunda hareket etmektedir. Aile ortamında, çocuğun seçimlerine, yemek, uyku ve oyun saatlerine karışılmadığından kural ve sınırla hemen hiç karşılaşmayan çocuk ilk kez okul döneminde karşılaştığı kurallar karşısında hayal kırıklığına uğramakta ve uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Bu tutumla yetişen çocuklar gereğinde duygu, istek ve dürtülerini denetleyememekte, agresif davranışlara yönelmektedir. Aşırı hoşgörülü tutumla yetiştirilen çocuklar, yetişkin olduklarında çoğunlukla, toplumun vermediği hakları kendine tanımaya kalkışabilmekte, diğer insanların dikkatini çekmek istemekte ve onların kendisine hizmet etmesini beklemektedir (Şanlı, 2007; Yavuzer, 2013).

Aşırı hoşgörülü anneler zaman zaman çocuklarının sınırlarını çok aşan, abartılı ve ısrarlı taleplerine dayanamayıp sabırları tükendiğinde çok şiddetli tepkiler verebilmekte, ağır cezalar uygulayabilmektedir. Bu çelişkili durum ise evde karmaşaya sebep olmaktadır (Ekşi, 1990).

Aşırı Koruyucu Tutum

Aşırı koruyucu anneler, çocuklarına karşı sevecen, ilgili ve düşkündürler. Çocuğun bütün fizyolojik, psikolojik ihtiyaç ve isteklerini karşılarlar. Bu tutuma

sahip anneler, çocuğu düşman bir çevreye karşı korur gibidir. Çocuğun yapabileceği işleri bile anne üstlenir. Anne 8-9 yaşına gelse de çocuğu kendi eliyle besler, kendi yatağında uyutur. Her an çocuğun başına olumsuz bir durum gelebilir kaygısıyla hareket eder. Çocuğun terleyeceği, üşüteceği düşünülerek özgürce oyun oynamasına izin verilmez. Düşer, canı yanar kaygısıyla sokakta oynatılmaz. Anne bu tür davranışıyla çocuğa sevgisini gösterdiğini ve ona yardım ettiğini düşünür. Ancak bu davranışın altında annenin duygusal yalnızlığı ve mutsuzluğu yatmaktadır (Şanlı, 2007; Yavuzer, 2001). Yüksekönül (2016) tarafından yapılan bir araştırmada annelerin koruyuculuğu arttıkça, aile ortamında geçimsizliğin ve disiplinin arttığı belirlenmiştir.

Demokratik Tutum

Bu tutumu benimseyen aile bireyleri arasında sevgi saygı ve güven temeline dayanan ilişkiler mevcuttur. Aile çocuğa, aile ve toplumla uyum sağlmasına yarayacak kurallar koyar. Ancak kurallar ceza ile ve zorlamayla uygulanmaz. Çocuğa kurallar ve sınırlar açıkça anlatılır. Kurallar konulurken, kararlar alınırken yaşına uygun şekilde çocuğun fikri de sorulur. Demokratik aile ortamında büyüyen çocuklar; atılgan, hareketli, yaratıcıdır (Kadiroğlu, 2010).

Demokratik anne-babalar, çocuklarına değer verir, onlara saygı gösterir. Çocuğun bireysel özelliklerinin farkındadır ve çocuğu bireysel özellikleriyle kabul etmiştir. Bu ailelerde sevgi koşulsuzdur. Evde kurallar ve haklar bütün üyeler içindir. Hatalar sert cezalarla karşılanmadığından çocuk yaptığı hataları çözmek için ihtiyaç duyduğu desteği yine ailesinde bulacağını bilir (Kulaksızıoğlu, 2000).

Yapılan araştırmalarda demokratik tutum ile yetişen çocukların sosyal uyum becerilerinin yüksek olduğu, sosyal algılarının yüksek olduğu, kendini yönetme becerisinin yüksek olduğu, bu çocuklarda davranış bozukluğu gösterme riskinin ve çekingen, bağımlı, pasif agresif, antisosyal, narsistik, histriyonik ve paranoid kişilik yapılarına rastlanma oranının az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte demokratik tutumun özdeğer duygusunun gelişiminde ve öznel iyi oluş üzerinde

olumlu etkisi olduğu görülmüştür (Altuğ,1995; Orbay, 1995; Çelik, 2000; Gazeloğlu, 2000; Gönen, 2014; Özkan, 2014; Yeniacun, 2018).

Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenler

Tüm diğer tutumlar gibi çocuk yetiştirme tutumu da öğrenmelerin ürünüdür (Yavuzer, 2013). Bu bölümde annenin çocuk yetiştirme tutumunu etkilediği tespit edilen bazı faktörlere yer veilecektir.

Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu

Annelerin tutumları üzerinde kültürün, sosyo-ekonomik durumun etkisi olduğu düşünölmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi daha yüksek ailelerde anneler daha özgürlükçü, daha az kuralcıdır. Çocuklarını şımartmaktan korkmadan çocuklarını serbest bırakabilme ve cesaretlendirebilmektedir. Çocuklarıyla iletişimleri daha güçlüdür. Daha az denetim ve ceza uygulamaktadırlar. Yine bu ailelerde ödüllendirme ve olumlu teşvik daha yüksek oranda görülmüştür. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde durum genellikle bunun tersi şeklindedir. Otoritenin daha yoğun olduğu dikkati çekmektedir.

Annenin Çocukla İlgili Hayal ve Beklentileri

Çoğunlukla annelerin zihinlerinde nasıl bir çocuk istedikleriyle ilgili bir kayıt vardır. Dünyaya gelen çocuğun annenin beklentilerine uygun olması, annenin çocuğa karşı pozitif bir tutum geliştirmesini sağlarken, beklentilere uygun olmadığı takdirde, oluşın hayal kırıklığı sonucu, annede reddetme tavrı gelişebilmektedir (Zöhrap, 2004).

Toplumun Kültürel Değerleri

Çocuk yetiştirme tutumu toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterdiği gibi, o toplumdaki aileler arasında da farklılıklar gösterebilir. Her toplumun, her sosyo-ekonomik grubun kendi kültürüne hayat felsefesine ve kendi değer sistemine sahip olduğu; farklı sosyal sınıflardaki annelerin farklı çocuk

yetiştirme tutumu, farklı ödül ve ceza anlayışı ile çocuklarını yetiştirdikleri söylenebilir (Kulaksızoğlu, 2000).

Dönmezer (1999) yaptığı araştırmada, gelişmiş toplumlarda çocukların bağımsız olmasının çok önemsendiğini, Türkiye’de ise ana-babaların çoğunlukla, çocuğun bağımsız olmasını değil, söz dinlemesini istediğini ifade etmektedir. Ancak yine aynı çalışmada ailelerin sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe çocuğun daha özerk bir kişilik geliştirmesine izin verildiği bilgisi yer almaktadır (Dönmezer, 1999).

Çocuğun Doğum Sırası

Alfred Adler, doğum sırası ile kişilik arasındaki ilişkiyi incelemiş ve doğum sırasının ebeveynin çocuğa yaklaşımında oldukça etkili olduğunu ifade etmiştir (Adler, 2005). Adler (2005)’e göre; ailenin en büyük çocuktan beklentileri daha yüksek olmakta, buna bağlı olarak başarı ve sorumluluğun kabulü için onlara daha fazla baskı ve fiziksel ceza uygulamaktadırlar. Ortanca çocuk, ebeveynin sevgisini paylaşmak zorundadır ve eğer çocuk anne ve babasının sevgi ve şefkatinin daha çok kardeşine yöneldiğini hissederse, bu durum çocuğun kişiliğinde anti-sosyal davranışlar gibi bazı düzensizliklere neden olabilmektedir. Adler (2005)'e göre, aile en son doğan çocukta deneyimli olduğundan rahattır. Sevgisini en son çocuğa verir ve onu şımartır. Büyüklere göre daha hoşgörülü bir tutumla yetiştirilir ve daha az sorumluluk verilir. Ailenin tek çocuğu ise annesi tarafından şımartılmaktadır. Tek çocuk ailenin odak noktası ve merkezidir (Şimsek, 2006).

Anne Babanın Eğitim Durumu

İlköğretim düzeyinde eğitilmiş annelerin; aşırı koruyucu tutum ve sıkı disiplin tutumlarının, orta ve yüksek öğrenim düzeyinde eğitim görmüş annelere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla az eğitime sahip olan annelerin daha olumsuz tutumları benimsedikleri söylenebilir (Yılmaz, 2009). Eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuk yetiştirirken geleneksel yöntemlere bağlı kalmadıkları, çocuğu birey olarak güçlendirmeyi ve geliştirmeyi hedefledikleri görülmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan annelerin ise geleneksel çocuk yetiştirme tutumlarına bağlı kaldıkları düşünülmektedir (Şanlı, 2007).

Annenin Çalışma Durumu

Çalışan annelerin çocuklarına karşı tutumları farklılık göstermektedir. Bazı çalışan anneler çocuklarına yeterince zaman ayıramadığını düşünüp suçluluk duymakta; bu durumu telafi etmek için çocuğa karşı aşırı müsamahalı davranmaktadır. Bazı annelerse, sürekli onun refahı için çalıştığını vurgulayarak çocuklarını suçlamakta, çocuklarından özveri beklemektedir (Razon, 2013).

Razon (2013), annenin çalışma durumunun çocuk üzerinde tek başına etki oluşturmayacağını, çalışan annenin çocuğa yönelik tutumunun; çalışma nedenleri ve koşulları, çocuğun yaşı ve gelişim düzeyi, annenin eğitimi, annenin yokluğunda çocuğa bakan kişi gibi birçok faktöre bağlı olarak geliştiğini ifade etmektedir.

Annenin Ruhsal Durumu

Yavuzer (2013), sağlıklı bir anne çocuk ilişkisi için annenin ruh sağlığının yerinde olması gerektiğinden bahsetmektedir. Ekşi (1990) ise annenin çocuğa karşı aşırı koruyucu tutumunun annedeki ruhsal bir bozukluğa bağlı olabileceğini, çocukluk döneminin mutsuz geçmesinin, ileride mutsuz ve problemlili bir aile yaşantısına zemin hazırladığını ifade etmektedir.

Roelofs ve arkadaşları 2008 yılında yaptıkları araştırmada güvensiz bağlanma stiline sahip anne ve babaların düşük demokratik tutum gösterdikleri ve otoriter ebeveyn tutumunun çocukta güvensiz bağlanma oluşturduğunu saptamışlardır (Yenişun, 2018).

Eşler Arasındaki Uyum

Ana-baba arasındaki ilişki, onların çocuklarına olan tutumlarını etkilerken, çocuk da evlilik ilişkisini etkilemektedir (Yavuzer, 2004). Çocuklarda görülen problemlerin, çoğunlukla yeterli ve uygun olmayan ilk anne-baba-çocuk ilişkisi nedeniyle olduğu saptanmıştır ancak davranışsal veya ruhsal problemleri olan bir çocuk sahibi olmak, aile içinde de problemlere yol açmakta, eşler arasındaki ilişkide gerilimlere sebep olmaktadır.

Sistem kuramı bu durumu açıklamaktadır. Kurama dayalı aile görüşü “aile yapısı”, “alt sistemler” ve “sınırlar” olmak üzere üç temel kavram içerir. “Aile yapısı”, aile bireylerinin sıklıkla tekrarlanan davranışlarının oluşturduğu etkileşim biçimini, etkileşimle ilgili düzenleme, kurallar ve kalıplaşmış davranış örüntülerini kapsar. Aile bir sistem olarak işlevlerini bireylerin oluşturduğu “alt sistemlerle” yerine getirir. Ailedeki alt gruplara ilişkin sorumluluk ve rollerin sınırlarının belirgin ve açık olması ailedeki uyumlu yaşam bakımından çok önemlidir (Özgüven, 2000).

Ailenin alt sistemlerinde biri olan evlilik ilişkisi, anne-çocuk ilişkisini etkileyebilmektedir (Belsky, 1981). Belsky (1984), yaptığı bir araştırmada, eşine karşı düşmanlık duyguları olan annelerin çocuklarına karşı, fiziksel şiddet kullandıklarını göstermiştir.

Erel ve Burman (1995) eşler arasındaki ilişkinin niteliğiyle ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin niteliği arasındaki ilişkiyi inceleyen 68 çalışmayı değerlendirmiştir. Araştırmacılar bu çalışmaları konuyla ilgili hipotezler çerçevesinde incelemiştir. Hipotezlerden biri Engfer’in (1988) “yayıma hipotezidir”. Bu hipoteze göre evlilik ilişkisinden doyum sağlayan ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olmaktadır. Çatışmalı evlilik ilişkisinin ise ebeveynleri çok yıprattığını ve ebeveynlerin daha sinirli çocuklarına karşı ve duyarsız olduğunu ortaya koymuştur (Erel ve Burman, 1995). İkinci hipotez ise yine Engfer’in terminolojisine göre ödünleme hipotezidir. Bu hipoteze göre evlilik ilişkisinin niteliğiyle ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Buna göre ebeveyn çatışmalı evlilik ebeveynin çocuğuna olan dikkatini ve ilgisini artırmakta, bu durumda evlilikte bulamadığı manevi doyumunu çocuğuyla olan ilişkide bulmaktadır. Bu hipotez iyi giden bir evliliğin niteliğinin aileye yeni bir çocuk katılmasıyla düştüğü, ailede gerginlik oluştuğunu ifade etmektedir. Yukarıda yer alan birbirine zıt iki hipotezi dengelemek için ortaya atılan üçüncü hipotez ise evlilik ilişkisiyle ebeveyn-çocuk ilişkisi arasında hiç bir ilişki bulunmadığıdır. Ancak kaynaklar incelendiğinde bulgular çoğunlukla yayılma hipotezini destekler niteliktedir (Yılmaz, 2000).

Evlilik doyumu ve çocukların psikolojik uyumu arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin ebeveynin depresyon düzeyini ve çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyip etkilemediğini inceleyen bir araştırmada, çocukların davranışsal sorunları ve ebeveynin evlilik doyumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Çocuklarına az ilgi gösteren annelerin evlilik doyumlarının daha düşük olduğu gözlenmiştir (Demir, 2017). Annelik tutumlarında stres ve desteğin etkisi konulu bir başka araştırmada (McCurdy, 2005; aktaran: Aslan, 2005), çocuk yetiştirmede yakın çevre ve baba desteğinin ebeveynlik tutumunda katı tutumun azalmasında etkili olduğu gözlenmiştir. Ayrıca annenin stresinin artışı fiziksel ceza ve olumsuz davranışı artırırken desteğin artışının birçok yönde çok olumlu etkisi olduğu gözlenmiştir.

Bu araştırmada, annenin çocuk yetiştirme tutumuyla ilişkisi araştırılan değişkenler yaşam doyumu, evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyidir. Bu sebeple bu bölümde ilgili kavramlarla ilgili kuramsal çerçeveye yer verilmiştir.

YAŞAM DOYUMU KAVRAMI İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİ

Yaşam Doyumunun Tanımı ve İlgili Kavramlar

Mutluluk kavramı çok eski dönemlerden beri felsefecilerin merak konusu olmuş, tarih boyunca “İnsanı mutlu kılan nedir?”, “Mutlu olmak gerçekten mümkün müdür?” gibi birçok soruya cevap aranmıştır. Bugün ise mutluluk kavramı, “özel iyi oluş”, “yaşam doyumu” gibi farklı kavramlarla ilişkilendirilerek araştırılmaya devam edilmektedir.

1940’lardan önce Dünya Sağlık Örgütü’nün sağlıklı ve iyi olma halini, “bir hastalık semptomu göstermeme durumu” olarak tanımlamasından dolayı yakın tarihe kadar ruh sağlığı araştırmacıları mutluluk kavramından çok mutsuzluğu anlama arayışına girmiştir. 1947’de ise Dünya Sağlık Örgütü bu tanımı kapsamlı bir şekilde değiştirmiş, sağlık ve iyi olmanın ölçütü olarak “sadece hastalık ve sakatlık durumunun olmaması” durumunu yeterli görmemiş buna ek olarak, “bireyin bedensel, psikolojik ve sosyal açılardan tam olarak sağlıklı ve iyi olma hali” şeklinde tekrar düzenlemiştir (Eryılmaz, 2013). Sağlıklı olmada vurgu her hangi bir hastalık

belirtisinin olmamasından iyi oluşa doğru yönelmesiyle birlikte iyi oluş kavramı üzerinde düşünülen ve çalışılan bir kavram olmuştur (Ateş ve Çelik, 2018).

Yaşam doyumu kavramı ilk kez Neugarten tarafından ortaya atılmıştır. Alanyazın incelendiğinde, yaşam doyumuna ilişkin birçok farklı tanımla karşılaşılmaktadır. Keser (2005), kavramın tanımlanmasında ve kapsamın belirlenmesindeki belirsizliği, yaşam doyumunun kişiden kişiye farklı algılanmasına bağlamaktadır. Bununla birlikte, yaşam doyumu kavramı çoğunlukla öznel iyi olma, mutluluk ve yaşam kalitesi kavramları ile birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu nedenle de yaşam doyumunu, ilgili diğer kavramlarla birlikte açıklamak yerinde olacaktır.

Yaşam doyumu, bireyin istedikleriyle sahip olduklarının karşılaştırılmasıyla ulaşılan sonuçtur (Özgen, 2012). Erich Fromm (1994) “Erdem ve Mutluluk” kitabında, psikolojiyi, mutlu olma ve yaşama sanatında ustalaşmamızı sağlayan bir bilim olarak görmekte; erdemin, doğru yaşamın ve mutluluğun temel şartı olduğunu çok açık bir şekilde belirtmektedir. Fromm (1994)'a göre insan hayatının amacı mutluluktur ve mutluluk da, sıkı sıkıya, erdemli olmaya, erdemli yaşamaya bağlıdır. Adler (2010) de mutluluğun, erdemli olmayı, yani başkalarının hoşlandığı, beklediği ve onayladığı biçimde davranmayı gerektirdiğinden söz etmektedir.

Yaşam doyumu, başka bir bakış açısıyla ahlaklı ve erdemli olmayla değil de insanların kendi yaşamlarını değerlendirmeleriyle ilişkilendirerek açıklanmaktadır (Gülaçtı, 2009). Buna göre yaşam doyumu, bireyin kendi seçtiği ölçütlere göre yaşamının kalitesi hakkındaki genel değerlendirmesi olarak ele alınır. Bireyin arzu ettiklerine ulaşması oranında yaşamından doyum alacağı kabul edilmektedir.

Yaşam doyumunun birlikte kullanıldığı kavramlardan biri öznel iyi olma kavramıdır. Öznel iyi oluş, bireyin yaşamını ne şekilde değerlendirdiği ile yakından ilişkilidir. Mutluluğa ulaşabilmede bireyin hedefleriyle, bu hedeflere hangi ölçüde ulaşabildiği konusundaki fikirleri oldukça önemlidir. Öznel iyi oluşun bilişsel ve duygusal olmak üzere iki ana bileşeni vardır; yaşam doyumu kavramı, alan yazında çoğunlukla öznel iyi olma yapısının altındaki bilişsel bileşen olarak incelenmektedir.

Bilişsel yapı; arzu ve başarı arasındaki uyum-uyumsuzluk algısı tanımı ile yoksunluktan kendini gerçekleştirilmeye kadar uzanmaktadır. Özne iyi olmanın duyuşsal bileşeni hedonik düzeyde haz, duygular, hisler ve ruh halidir (Diener, 1994; Proctor, Linley, & Maltby, 2008). Doyum bilişsel kararlarla ilgili olarak; mutluluk, duygu ve hislerle de ilgilidir. Pavot ve Diener (1993)'e göre, yaşam doyumu bilişsel olarak özne iyi oluştan bağımsız değildir ve kişinin kendisine yüklediği misyon ve ölçütler, yaşam şartlarını algılayışı arasındaki kıyaslamaları, daha belirgin olarak kendi yaşamına koyduğu değerle ilgilidir.

Duyuşsal kurama göre yaşam doyumu bireyin olumlu duygularının olumsuz duygularına baskınlığına ilişkin bilinçli deneyimdir. Başka bir deyişle, yaşam doyumu, deneyimlenen olumlu duyguların derecesidir. Olumsuz duyguların yaşamdaki baskınlığı ise mutsuzluk ve çökkünlük ile ifade edilmektedir (Şimşek, 2011). Antik Yunan filozoflarından Aristippus (Ryan ve Deci, 2000) bireyin iyi bir yaşam geçirmesi için zevk veren eylemlerde bulunması gerektiğini ve acı veren eylemlerden kaçınması gerektiğini vurgulamıştır. Suldo ve Huebner (2006)'e göre ise yaşam doyumu bireyin yaşamının tümünü kapsamaması olarak ya da ailesi, arkadaşları, yaşadığı çevre vb. yaşam noktaları açısından memnuniyetine dair yaptığı genel zihinsel değerlendirmeler olarak da ele alınabilmektedir. Yaşam doyumu, boş zaman, aile, aşk, evlilik gibi çeşitli yaşam alanlarındaki doyumlara ayrılabilirken, bu kavram ile kişi kendi yaşamını bir bütün olarak değerlendirmektedir (Yetim, 1991; Yetim, 2001). Yaşam doyumu bireyin yaşamındaki değişimleri, toplumdaki konumu, bireysel yeteneklerini kapsamamasının yanında, yaşamsal olayların ilerleyişi, hayata dair tecrübeleri, duyguların derin manalarını sorgulamak, bireyin sağlıklı gelişimi için yaşanan olaylardan sonuçlar çıkarmak ve böylece yaşamsal kalitenin artırılması, bireyin yaşamının geneli için gelişimi noktasında pozitif katkı sunması, böylelikle doyum alan ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin belirleyicisi olarak görülür (Veenhoven, 1991).

Yaşam kalitesi, kişinin kendi durumunu kültür ve değerler sistemi içinde algılayış biçimi olarak tanımlanmıştır (Spilker, 1996). Yaşam kalitesi, özne ve nesnel boyutta da sınıflandırılabilir. Nesnel boyut, dış yaşam standartlarının bireyin

yaşamında ne ölçüde karşılandığını; öznel boyut ise, içsel ölçütler doğrultusundaki öz-değerlendirmeyi kapsamaktadır. Sosyalsbilimciler, yaşam kalitesini tanımlarken, yaşam doyumu, mutluluk gibi öznel öğelere ve bilişsel, duyuşsal değerlendirmelere odaklanmıştır.

Yaşam Doyumu Kuramları

Ereksel Kuram

Ereksel kuramlara göre mutluluk belirlenen amaçlara ulaşılması ve ihtiyaçların giderilmesi sonucunda elde edilmektedir. Wilson tarafından 1960'larda öne sürülen kurama göre "ihtiyaçların doyurulması mutluluğa, doyurulmamış ihtiyaçlar mutsuzluğa neden olur" (Wilson, 1967). İhtiyaçların evrensel veya kişiye göre değiştiği konusunda tam bir fikir birliğine varılamamış olsa da ihtiyaçların mutlulukla ilişkili olduğu yaygın olan görüştür.

Etkinlik Kuramı

Bu kurama göre bireyin mutluluğu, bireyin etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Ulaşılan sonuçtan daha ziyade etkinliğin kendisi mutluluğu getirmektedir. İyi yapılan ve olumlu sonuçlanan aktiviteler mutluluk getirir. Bu kuramın ilk ve önemli temsilcilerinde Aristoteles erdemli aktivitelerin mutluluğu getirdiğini belirtmiştir. Bu kurama açıklık getiren bir diğer kuram akış kuramıdır. Kurama göre çok kolay aktiviteler can sıkıntısı getirirken çok zor aktiviteler stres yaratır. Kişinin meşgul olduğu aktiviteler kişinin beceri düzeyiyle uygunsa aktivitelerin tamamlanma sürecinde kişiye haz akışı gerçekleşecektir. Bu kuramda bireyin kendini anlama çabasının mutsuzluk getireceğinden söz edilmektedir. Sürekli olarak mutluluğu düşünmek yıkıcıdır. Bu yaklaşıma göre, eğer birey önemli etkinlikler üzerinde yoğunlaşırsa mutluluk kendiliğinden gelecektir (Usluel ve Demiraslan, 2005).

Tabandan Tavana- Tavandan Tabana Kuramı

Tabandan tavana anlayışına göre; mutluluk, küçük haz duygularının bir araya gelmesi ile oluşur. Kişi yaşadığı anların acı ve mutluluk açısından bir muhasebesini

yapar. Ağır basan duygu mutluluksa,mutlu yaşanan küçük zamanlar birleştiğinde kişi hayatının genelinde mutluluğa ulaşır. Aksine yaşanan anlarda acının ağır basması halinde kişi mutsuz olmaktadır. Tavandan tabana anlayışına göre ise; mutluluk kişinin hayata bakış açısıyla ilgilidir (Şahin, 2011).

Bağ Kuramı

Bu kuramlar mutluluğu bilişsel süreçlere dayanarak açıklamaktadır.Bu tür yaklaşımlara göre; bireylerin olaylara yükledikleri anlamlar önemlidir. Bireyler geçmişteki olumlu yaşantılarını hafızalarına kaydederler. Yeni yaşantılarını geçmiş olumlu yaşantılarıyla bağlantılandırır ve yaşantıyı olumlu olarak değerlendirirse mutlu olurlar (Ünal ve Şahin, 2013).

Yargı Kuramı

Bu kuram, yaşam doyumunu bireyin yaşamı hakkındaki yargısı olarak açıklamaktadır. Kurama göre her bireyin mutlu olabilmek için kişisel kriterleri vardır. Eğer yaşadığı durum bu kriterleri karşılıyor veya onu aşıyorsa kişi hayattan doyum alacak ve mutlu olacaktır. Burada kişinin yaşamındaki gerçek koşulları nasıl algıladığı önemlidir. Kuram bunu “dilek düzeyi” kavramıyla belirtmiştir (Güngör, 2011).

Yaşam Doyumunun Önemi

Yaşam doyumu ya da mutluluk bireyin yaşamındaki en önemli hedeflerindedir. Bu yüzden de bilimsel anlamda en çok araştırılması gereken konulardan birisidir.

Yaşam doyumunun, mutluluğun bireyin ruh sağlığına ve toplumsal hayatına etkileri ortaya çıktıkça kavramların önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Mutlu insanların mutsuz olanlara göre daha sosyal ve güçlü romantik ya da sosyal ilişkilere sahip olmaları, bireylerarası ilişkilerinde daha yüksek doyum sağlamaları, olaylara daha uygun tepkiler vermeleri, daha çok arkadaşına sahip olup, topluma daha çok katılmaları, daha sağlıklı olmaları, daha sağlıklı bağlanmalar gerçekleştirebilmeleri, işyerlerindeki performanslarının yüksek olması mutluluk kavramının bireyin tüm

yaşamına olumlu etkilerini yansıtmaktadır (Dal, 2015; Demirel, 2018; Karadayı, 2018).

Mutluluğun gelecekte yaşanabilecek olumsuzluklara karşı koruyucu bir kalkan olması da bu kavramın önemini artırmaktadır. Yaşam doyumunun düşük olması ile mutsuzluk, depresyon ve psikolojik rahatsızlıkların teşhisinden iki yıl önce yordanabildiği belirtilmektedir (Proctor, Linley, & Maltby, 2008).

Mutlu insanlar hayatın her alanında verimi artırmaktadır. Öznel iyi olmaya, yaşam doyumuna ve mutluluğa ilişkin çalışmaların sonuçları kurumların ve hükümetlerin politikalarını şekillendirmesine olanak sağlayacak önemli verilerdir.

Bu bağlamda mutluluğa atfedilen önem bireyle sınırlı kalmamış, mutluluk toplumsal yaşam kalitesinin önemli bir göstergesi olarak görülmüştür. Bu amaçla oluşturulmuş ülkelerin mutluluk ve iyi olma düzeylerini ölçen World Database of Happiness (WDH), World Values Survey (WVS) gibi veri tabanları vardır. Bu oluşumlar her yıl yaptığı çalışmalar sonucunda ülkelerin mutluluk düzeylerini, mutluluk eğilimlerini ve en mutlu ülkeleri açıklamaktadır (Kangal, 2013).

Yaşam Doyumunu Etkileyen Unsurlar

Literatürde yaşam doyumunu etkileyen unsurların birçok farklı şekilde sıralandığı görülmektedir. Genel bir sentez yapılarak bu unsurları:

- Bireyin hayatını anlamlı bulması
- Kendisini fiziksel olarak iyi hissetmesi
- İş konusunda ve ekonomik açıdan kendisini güvende hissetmesi
- Sağlıklı sosyal ilişkilere sahip olması
- Hobilerinin (kitap okuma, müzik dinleme, maç seyretme vb.) olması ve eğlenceli etkinliklere katılması şeklinde sıralamak mümkündür (Gökçe, 2008; Ünal ve Şahin, 2013; Dal, 2015)

EVLİLİK DOYUMU İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİ

Evlilik Tanımları

Evlilik, Türk Medeni Kanunu'nda tanımlanırken, eşlerin evliliğin mutluluğunu sağlamaya, çocukların bakımına ve eğitimine, birbirlerine karşı sadaketlerine yönelik yükümlülükleri vurgulanmıştır (Türk Medeni Kanunu, 2001). Evlilikte, toplumsal ve kişisel olarak birçok işlev yerine getirilir. Bu işlevlerden bazıları; cinsel hayatın meşru ve sağlıklı bir şekilde düzenlenmesi, evlilikte doğan çocuğun yasal bir babaya sahip olması, bireylere koruma, güven ve dayanışma içerisinde olduklarını hissettirmesi, sosyal güvenlik ve miras gibi yasal hakların kazanılmasını sağlaması, toplumsal statü sağlamasıdır (Kılıç, 2017).

Evlilik Doymu

Evlilik doymu Tezer (1986) tarafından, çiftlerin evlilikte kendilerini mutlu hissetmeleri olarak tanımlanmıştır. Evlilik doymu konusunda Türkiye'de kuramsal bilgilerin çok sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili kaynakların çoğunda 'evlilik uyumu' ve 'evlilik doymu' kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir. Bunun nedeni bu kavramlar arasındaki ilişkinin yüksek olmasıdır. Birbirleriyle uyumlu olan çiftlerin evlilik hayatlarındaki mutluluk ve memnuniyetin arttığı, dolayısıyla uyumlu çiftlerin aynı zamanda doymulu olduğu düşünülmektedir (Yılmaz, 2001).

Evlilik uyumu genel olarak, eşlerin sorunlarıyla yapıcı ve olumlu bir şekilde başa çıkabilmesi, evlilik ilişkisini veya ailenin tamamını ilgilendiren konularda eşlerin sağlıklı bir iletişim ve etkileşimde bulunabilmesi, fikir birliği yapabilmesi şeklinde ifade edilebilir.

Evlilik Doymunun Önemi

Evlilik, farklı cinsten iki kişinin birlikte yaşamalarını sağlayan toplumsal sözleşmedir. Bireyin evliliğinde doyum yaşaması, genel anlamda yaşamından doyum sağlayabilmesi açısından önemlidir. Genel olarak evliliğin doymulu olması bireyi olumlu etkilerken, doyumsuz evlilik birey üzerinde olumsuz duygular yaratmaktadır

(Özer ve Güngör, 2007). Evliliğinde mutsuzluk yaşayan bireylerin, bu evliliği sürdürmelerinin benlik saygısı, genel mutluluk, sağlık ve yaşam doyumunu ile olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Curun, 2006).

Cüceloğlu (1996), insanın sosyal bir varlık olması gerçeğinden yola çıkarak ancak başkalarıyla iletişim kurarak yaşantısını sürdürebileceğini ifade etmektedir. Evliliğin genel yaşam doyumuna katkısını

“İlk olarak ana-babasıyla ilişki kuran insan yavrusu zamanla büyüyerek akrabalarıyla ve karşı cinsle yakın ilişkiler kurmaya başlar. Başkalarıyla kurulan bu yakın ilişkiler insan hayatında önemli doyum kaynaklarından. Evlilik ilişkisi de insan hayatında önemli rol oynayan bu yakın ilişkilerdendir.”

şeklinde belirtmektedir. Türkiye’de yapılmış olan araştırmalar, Türk toplumunun evlilik, aile, din ve devlet gibi kurumlara büyük önem attiklerini göstermektedir (Mussatayeva, 2018).

Evlilik doyumunu hakkında yapılan bazı araştırmalar (Fincham ve Beach,1999; Meyers, 2000; aktaran: Demir, 2017) evlilikteki mutluluğun genel yaşam doyumuyla yakından ilişkili olduğunu ve annelerin evlilik doyumlarının çocuk yetiştirme tutumlarının üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir.

Evlilik Doyumunu Etkileyen Faktörler

Evlilik başından sonuna kadar birbirinden farklı üç farklı döneme ayrılmaktadır. İlk dönem, eşler arasında romantik duyguların hakim olduğu ve evlilik doyumunun yüksek olduğu dönemdir. İkinci dönemde kişiliğe bağlı karşılıklı çatışmalar yaşanmaktadır. Bu dönemde çatışmaların çözümlenebilmesi, duygulardan çok mantığın ön planda olmasını gerekli kılar. Üçüncü aşamaya gelindiğinde bağlılıktan söz edilebilir. Bu aşamada çiftler, evlenmeden önceki aşk duygusunu ve aşkın evrimiyle oluşan sevgi ve saygıyı birlikte yaşayabilirler. Bu yüzden hem aşkın hem arkadaşlığın olduğu birliktelikler en ideal birlikteliklerdir (Tarhan, 2011). Dolayısıyla eşler, evliliklerindeki kritik dönemlerin üstesinden sorunsuz bir şekilde

gelebilirlerse ve ilişkilerine yatırım yapmaya devam ederlerse evlilik doyumları yüksek kalabilmektedir.

Evlilikte tatmin edilmesi gereken bir takım psikolojik ihtiyaçlar vardır. Evli bireyler evlilik ilişkisini korumaya ve geliştirmeye yönelik üzerlerine düşen görevleri yapmadıklarında bu psikolojik ihtiyaçlar zarar görmekte ve doğal olarak evlilik doyumu da düşmektedir.

Evlilik doyumunu etkileyen bu psikolojik ihtiyaçların başlıcaları; sevmek ve sevilmek, güvenmek ve güvenilmek, ilgi ve destek görmek, korunma ve güvenlik, cinsel mutluluk, ana-baba olmak ihtiyaçları olarak sıralanabilir (Tarhan, 2011). Ayer (2016) tarafından yapılan bir araştırmada, eş desteği ile evlilik doyumu arasında güçlü pozitif ilişki saptanmıştır.

Evlilik doyumunu olumsuz yönde etkileyebilecek risk faktörleri ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan herhangi birinin etkisini direkt olarak azaltmak için yapılabilecek bir şeyin olmadığı statik risk faktörleri ve biraz düşünme, tercih ve çaba ile üstesinden gelinebilecek olan dinamik risk faktörleridir (Sayar, 2006).

Evlilikte statik risk faktörlerinden bazıları, sorunlara ve hayal kırıklıklarına karşı güçlü veya savunmacı bir tepki verme özelliğine ve yatkınlığına sahip olma, boşanmış ebeveynlere sahip olma, önceki evliliğin boşanmayla sonuçlanmış olması, farklı dinsel geçmişe ve tecrübelerine sahip olma, maddi açıdan zorluk yaşıyor olma; evlilikte dinamik risk faktörlerinden bazıları da karşılıklı olarak yıkıcı bir tarzda konuşma ve kavga etme, önemli konular hakkında sahip olunan farklı tutumlar, birbirine duyulan düşük dereceli bağlılık ve sorumluluk olarak sıralanabilir (Tarhan, 2005).

Evlilik doyumu ile ilişkili faktörler 3 temel başlık altında toplanmıştır ve “evlilikte üçgen modeli” adı verilmiştir (Larson, 2002; Aktaran: Mussatayeva, 2018). Böylece evlilik doyumunu etkileyen faktörler düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu faktörler: iş hayatının stresi, sosyal çevrenin desteği veya olumsuz etkileri, anne-baba olmanın sorumlulukları ve stresi, evli çiftin köken ailelerinin olumlu veya olumsuz etkileri, bireylerin köken aileleriyle geçmiş yaşantılarından taşıdıkları izler gibi

etmenlerden oluşan **çevresel faktörler**; bireylerin karakter özellikleri, duygusal yapıları, psikolojik açıdan sağlıklı olup olmadıkları gibi etmenler evliliği etkileyen **bireysel faktörler**; evliliği sürdüren çiftin birbirleriyle iletişim kurabilme becerileri, sosyal sorun çözme becerileri gibi evliliği etkileyen **çiftin özellikleridir** (Muttasayeva, 2018).

Bununla birlikte çağdaş kadın ve erkeğin evlilikte mutlu olmasında eşitlik duygusu, karşılıklı özgürlüğe saygı duymak, düşünsel ve bedensel yakınlık oluşturmak, değer ölçülerinde paralellik yaşamak koşulları da gereklidir (Bedir, 2018).

Evlilik Doyumunu Açıklayan Kuramlar

Bu bölümde evlilik doyumunu açıklayan kuramlar hakkında bilgi verilecektir.

Sosyal Mübadele Kuramları

Sosyal mübadele kuramının temel varsayımına göre bireyler fazla ödül alıp az bedel ödeyecekleri ilişkileri tercih etmekte ve bu ilişkileri sürdürme eğilimi göstermektedirler. Ödül bir ilişkiden alınan doyum, bedel ise bireyin performansını engellemeye yönelik faktörleri ifade etmektedir. Örneğin sosyal veya duygusal destek, birlikte yapılan hoş bir etkinlik ödül; zaman veya çaba harcamak, fedakarlık yapmak zorunda olmak birer bedeldir. Eşler ödedikleri bedelin karşılığında bekledikleri ödülü alamazlarsa ilişkilerde sorun ortaya çıkmaktadır. Karşılaştırma düzeyi, ilişkinin değerlendirilmesi noktasıdır. Bu nokta kişinin algılamasına bağlıdır. Örneğin kendine güveni yüksek ve güçlü olan bireylerin olumlu sonuçlar elde etme beklentisi de yüksektir. Aksine güvensiz kişilerin beklentileri daha düşüktür. Değerlendirme noktası nötrdür. Eğer sonuç karşılaştırma düzeyini geçerse ilişkiden doyum alındığı sonucuna varılır (Yıldırım, 2007; Çınar, 2008; Kılıç, 2017).

Bağlanma Kuramı

Eşlerin birbirleri olan etkileşimlerini ve bağımlılık algılarını açıklayan yaklaşımlardan biri de Bowlby'nin biyolojik kökenli "Bağlanma Kuramı"dır. İlk çocukluk yıllarında anneyle çocuk arasındaki bağlanmayı açıklamak üzere ortaya

atılan kuram, daha sonra evlilik sürecindeki bağlanmayı da açıklayacak şekilde geliştirilmiştir. Bowlby bağlanma kuramında, hayatın ilk yıllarındaki anne-bebek arasındaki ilişkisinin, bireyin hayatının ilerleyen dönemlerinde diğer kişilerle kuracağı ilişkilerde rehber niteliği taşıyacağını ileri sürmektedir. Bağlanma kuramına göre, ebeveynin çocuğu ile olan ilişkileri sonucu çocuk, kendisi ve başkaları hakkında zihinsel temsiller (mental representations) oluşturur ve bu zihinsel temsiller ileri yıllardaki yakın ilişkilerinde bir model işlevi görür. Bowlby buna ‘İçsel Çalışma Modelleri’ adını verir ve yetişkinlikte kurulan yakın ilişkilerin, duygu ve davranışların bu model çerçevesinde geliştiğini belirtir (Gökmen, 2001).

Bu kurama göre, eşlerden birinin psikoseksüel gelişim dönemlerinden herhangi birinde yaşadığı yetersizlik evlilik yaşantısında ortaya çıkmaktadır. Bu durum evlilikteki doyumunu düşürmektedir. Aksine Psikoseksüel dönemleri sağlıklı geçirmiş bireylerin evlilik doyumları da yüksek olmaktadır (O’Leary ve Smith, 1991). Bağlanma kuramının açıkladığı bağlanma stilleri açısından bakıldığında, güvenli bireyler başkalarıyla ilişki kurmaktan rahatsız olmazlar ve terk edilmekten korkmazlar. Kaçınan bireyler, başkalarına fazla yakın olmaktan rahatsız olurlar, başkalarına güvenmekten ve yaklaşmaktan korku duyarlar. Kaygılı bireyler ise, eşlerinin kendilerini yeterince sevmediklerine dair kaygı yaşarlar (Hortaçsu, 1991).

Sevginin Evrimi Kuramı

Bu kurama göre, evlilik ilişkisindeki davranışların temel nedenleri:

- Eşe Bağımlılık: Bağımlı davranma, küçüklükteki anne-çocuk ilişkisine benzer şekilde, korunma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu durum ebeveyne benzer eş seçimini de açıklamaktadır. Bireyler korunma ihtiyacını gideren ilk kişiler olan ebeveynlerine benzer eşler seçmektedir.
- Koruma: Eşler birbirlerini yetişkin olduğu kadar çocuk olarak da görmektedirler, dolayısıyla korunma kadar koruma ihtiyacı da duyarlar ve buna yönelik davranışlarda bulunurlar.
- Cinsellik: Evlilikteki davranışları açıklayan bir diğer etmen de cinsel ihtiyaçlardır (Hortaçsu, 1991).

Kişilerarası İletişime Dair Sosyal Biliş Kuramı

Bu kuram, eşini geleneksel kriterlere göre değerlendirmeyen, olduğu gibi kabul eden çiftlerin, evliliklerinde değer ve saygı gördüklerini hissettiklerini, bu hissin ve algıladıkları eşitlikçi yaklaşımın da evliliklerinden daha yüksek doyum almalarını sağladığını söylemektedir (Çınar, 2008).

Bağlamsal Model

Bağlamsal model, eşlerin birbirine karşı olan davranışlarının ilişki doyumuna etkisinden bahsetmektedir. Modelde, evlilik sürecinde eşlerin birbirlerine yönelik davranışlarını ortaya çıkaran psikolojik ortam “bağlam” olarak ifade edilmektedir. Eşlerden birinin diğerine karşı davranışı ve onun karşılığında diğer eşin geliştirdiği tepki, modelin “yakın bağlam” ve “uzak bağlam” olarak tanımladığı etkilerle oluşmaktadır. Yakın bağlam, eşlerin davranışın hemen öncesindeki duygu ve düşünceleriyle uzak bağlam daha kalıcı psikolojik değişkenlerden (kişilik özellikleri, hafıza, depresyon vb.) oluşmaktadır (Çınar, 2008).

Yükleme Kuramı

Yükleme kuramına göre eşler birbirlerinin iç dünyasını anlama ihtiyacı duyarlar. Bunun için de birbirlerinin davranışlarını gözlemleyerek davranışlarına bazı anlamlar yüklerler. Bu yüklemeler “içsel” ve “dışsal” olmak üzere ikiye ayrılır. Eğer davranışa yüklenen anlam kişinin kişisel özelliklerine bağlıysa içsel yükleme; çevresel etmenlere yönelikse dışsal yükleme olarak adlandırılır. Yüklemeyle evlilik ilişkisi arasında çok anlamlı bir ilişki olduğu düşünülmektedir (Yıldırım, 2017).

Psikodinamik Model

Bu modele göre, insanlar, bilinçli veya bilinçsiz şekilde kendi narsistik ihtiyaçlarını doyuran eşler ararlar. Bu ihtiyaçlar eşler arasında karşılıklı olarak duyurulmaktadır. İnsanlar ego ideallerine en iyi hizmet edecek kişiyi eş olarak seçerler ve evlilik aracılığıyla bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışırlar. Bazen de bu ihtiyaçların benzerliği eşlerin bir araya gelme nedenidir. Yeni evli ve evlendikten dört yıl sonra boşanmış bireyler üzerinde yapılan bir araştırmada ihtiyaç tamamlama ve

benzerlik durumları ele alınmıştır. Sonuç olarak eşlerin benzerlik düzeyleri arttıkça, evlilik uyumlarının da arttığı görülmüştür. Bu bilgiler ışığında, ihtiyaç tamamlama ve ihtiyaç benzerliğinin, evliliğin devamında önemli ölçüde etkili olduğu söylenebilir (O'Leary ve Smith, 1991).

Romantik Aşk Kuramı

Romantik Aşk Kuramı'na göre aşık olma, duyguları isimlendirme ve sosyal öğrenme ile açıklanabilmektedir. Toplum içinde yaşadıkları süre boyunca insanlar, çeşitli kaynaklardan aşık olmanın nasıl bir duygu olduğunu, aşık olunca ne tür davranışların ortaya çıktığını ve kimlere aşık olunabileceğini öğrenmektedirler. Bu öğrenmelere göre, çevresinde aşık olunabilecek model tanımına uygun bir kişi varsa, duygularının nedenini o kişide arayacak ve o kişiye aşık olduğunu düşünecektir (Hortaçsu, 1991).

Pekiştireç Modeli

Pekiştireç modeline göre, uyumlu ve uyumsuz çiftlerin davranışları gözlendiğinde, uyumsuz çiftlerin birlikte boş zaman faaliyetlerine pek fazla katılmadıkları, birlikte olduklarında da birbirini memnun edecek çok az davranış sergiledikleri, çoğu zaman birbirlerine karşı negatif davranışlar içinde oldukları görülmektedir. Uyumsuz çiftler çoğunlukla şikayet edici, savunmacı ve karşı koyucu davranış gösterirler. Bu çiftler birlikte olmalarına rağmen, yalnız yaşıyormuş gibi hissederler. Eşlerinin ifadelerini olumsuz olarak değerlendirme eğilimindedirler (O'Leary ve Smith, 1991).

UMUTSUZLUK KAVRAMI İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİ

Umutsuzluğun anlaşılabilmesi için öncelikli olarak umudun tanımlanması gerekir. Çünkü umutsuzluk umudun olmayışıyla ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bu başlıkta önce umut açıklanacak, sonra umutsuzlukla ilgili bilgilere yer verilecektir.

Umut Kavramı

Umut kavramına dair kuramların geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Umut, felsefede, dinlerde, mitolojide, psikolojide tartışılabilen bir konu olmuştur. Aquinas, Hume ve Kant gibi düşünürler umudu, insan doğasında var olan temel duygulardan biri olarak ele almıştır (Akman ve Korkut, 1993).

Kuramsal açıdan ele alındığında umut sözcüğüne farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK), umut kavramını “geleceğe dair olumlu beklentilere sahip olma duygusu” olarak açıklamaktadır. Umudun bir diğer tanımı ise gelecekteki herhangi bir olaydan veya insandan ötürü ortaya çıkması beklenen ve olumlu duygulara yol açan henüz gerçekleşmemiş olan kişisel ve toplumsal durumdur (Akman ve Korkut, 1993; TDK, 2008; Bahadır, 2002; Özkaya, 2017).

Umut, bireyin gelecekte olumlu şeyler yaşayacağına dair inanç taşıması, bu inançla geleceğe daha güvenli bakabilmesi durumudur (Çelikel ve Erkorkmaz, 2008). Rideout ve Montemuro (1986) tanımına göre umut, kişinin geleceğiyle ilgili amaçlarını gerçekleştirme beklentilerinin sıfırdan fazla olmasıdır.

Bazı kuramcılar tarafından umut tek boyutlu ve duygusal içerikli olarak ele alınmasına karşın, son yıllarda umudu daha farklı olarak ele alan araştırmacılar da bulunmaktadır. Bu araştırmacılar umutta duygusal boyuta ek, hatta daha ağırlıklı olarak bilişsel boyutun da bulunduğunu öne sürerek umudu iki boyutlu olarak düşünmektedirler. Bu bakış açısına göre umudun duygusal boyutu, hedeflenen şeye ulaşmaya dair istek, hedefe ulaşmaya dair hissedilen güç ve hedefe ulaşılabileceğine duyulan inançtır. Bilişsel boyutu ise kişinin hedefe ulaşmak için yollar bulabilme ve başarılı planlar yapabilme becerisidir (Akman ve Korkut, 1993).

Umudun Önemi

Yunan mitolojisine göre umut pandoranın kutusunda saklanabilen tek şeydir ki kutudan dünyaya yayılan bütün kötülüklerle savaşabilmek için tek anahtar umut olacaktır. Bireyi çaresiz kalmaktan kurtarabilen ve çıkış yolu bulmasını destekleyen şey umut duygusudur (Koçak, 2002). Umut, hastalık durumlarında, bireyin mutsuzluk ve karamsarlığa düşmesini engeller, çaresizlik duygularını önler, bireysel

gelişimde önemli bir faktördür. Umudun eksikliği iyileşmeyi geciktirmekte ve ölümü hızlandırmaktadır (Aytekin, 2018).

Kişinin kendini çaresiz hissettiği zamanlarda ortaya çıkma eğiliminde olan umut, kelimenin tam anlamıyla kişinin ufkunu açar ve kişinin geleceğe yönelmesi için bir sebebi olduğunu hatırlatmaktadır. Bu duygu, kişinin hissetmiş olduğu korku ve umutsuzluk perdesini ortadan kaldırır ve kişinin içinde bulunduğu durumdan kişiyi alarak büyük resmi görmesini sağlar. Umutla birlikte kişi, gelecekte gerçekleştirmek istediği hayaller için kendini daha yaratıcı ve girişimci olarak görebilir; çünkü geniş umut çeperi içinde bir şeylerin değişeceği inancı kişinin motivasyonunu artırıp kişiye özgüven verebilmektedir (Fredrickson, 2001).

Umutsuzluk Kavramı

Umudun karşıtı olan umutsuzluk, gelecekle ilgili olumsuz beklentiler olarak değerlendirilmektedir (Beck, Weissman, Lester, ve Trexler, 1974). Umut gelecekteki amaçlara ulaşma konusunda bir başarı duygusu içerirken, umutsuzluk başarısızlık konusunda bir yargıyı içermektedir. Nietzsche'ye göre ise umut, insanın yaşadığı eziyetin süresini uzatmaktadır ve bu yüzden umut en büyük düşmandır (Yalom, 1993).

Horney (1999) umutsuzluğu, gelecekle ilgili olan beklentilerin başarısız olacağı duruma karşı gösterilen ve olayın gerçek değerlendirmeleri ile orantılı olmayan bir tepki biçimi olarak açıklamaktadır. Ayrıca belirsizliğe düşmüş olmaya ilişkin bir kaygıdan çok, bu durumlara karşı gelecekle ilgili değişmez karamsarlık olarak değerlendirmiştir (Aktaran: Özkaya, 2017).

Greene (1989)'e göre, umutsuzluk kavramı, şimdiki olumsuz algıların geleceğe yansması ve bunların sonsuz olarak devam etme ihtimalinin düşünülmesi olarak düşünülebilmektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak, olumsuz sonuç beklentisi ve bu sonuçları değiştirme konusundaki çaresizlik duygusu, umutsuzluğun temel sebeplerinden biri olarak görülebilmektedir.

Dyer ve Kreitman'a göre umutsuzluk, depresyon ile intihar arasında eksik kalmış bağlayıcı ögedir. Umutsuzluk bazen bilişsel bir bozukluk, bazen bir duygu, bazen bir olgu, bazen ise geleceğe ilişkin beklentilerin yitimi ya da kişinin geleceğe ilişkin olumsuz beklentileri olarak ele alınmıştır (Algın, 2009).

Bireyin yaşam tecrübesinden genelleme yaparak geleceğe dair yorum yapması durumu olarak da değerlendirilebilen umutsuzluk, bireyin sorunlarına çözüm bulamaması ve bireyi depresyona doğru sürükleyen bir durumdur. Genel anlamda düşünüldüğünde, umutsuzluğun sebebi olarak çaresizlik, öne çıkmaktadır (Akçöltekin ve Doğan, 2012).

Umutsuzlukla ilgili üç bilişsel görüş belirtilmiş ve umutsuz birey şöyle tanımlanmıştır:

1. İstenmeyen durumları kaçınılmaz ve kontrol altında tutulamayan nedenlere bağlar;
2. İstenmeyen bir durumdan kendisiyle ilgili olumsuz bir çıkarım yapar. "Ben değersizim" der.
3. İstenmeyen bir durumun gelecekte de kötü olaylara neden olacağı düşüncesi içindedir (Metalsky ve Joiner, 1990; aktaran: Özben ve Argun, 2003)

Rideout ve Montemuro (1986) umut kavramını, bir planı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklentiler olarak tanımlarken, umutsuzluğu ise bir planı gerçekleştirmede sıfırdan az olan beklentiler olarak tanımlamaktadır. Bu iki uç beklenti kişiden kişiye, beklenen sonucun nasıl ve ne zaman gerçekleşeceğine göre değişir. Bu beklentilerin her biri bireyin kendisi için oluşturduğu hedeflerin şeklini etkiler. Kişi bu düşünceleri aşağıdaki şu süreçlerden geçirir.

Yetenekli olmaya karşı şanslı olma: Kişinin amaçlarına ulaşması şanslı olmasına veya yetenekli olmasına bağlıdır. Eğer birey yeteneğiyle hedefe ulaşabileceğine inanırsa amacına ulaşmak için daha çok gayret eder. Ancak hedefine ulaşmasını şansa bağlı görürse amaca ulaşma davranışında daha az bulunur.

Güvene karşı güvensizlik: Bireyin çevresindeki insanlara karşı oluşturduğu güven, umut duygusunun oluşmasında önemli bir etkidir. Güven duygusu olmayan bir kişi başkalarıyla birlikte girdiği iş başarısızlıkla sonuçlanınca bundan diğer kişileri sorumlu tutar. Güven duygusu olan kişi ise başarısızlık sonucunda kendini de sorumlu hisseder.

Uzun döneme karşı kısa dönem: Bireyler hedef belirlerken, hedefe ulaşma süresini değerlendirirler. Bu değerlendirmede umut önemli bir etkidir. Uzun süreli hedeflere ulaşmak için geçen sürede umutsuzluk duygusu ortaya çıkabilir. Bu durumda birey kısa süreli amaçlar için çaba gösterir.

Umutsuzluğu tanımlayıcı özellikler, terminal hastalıklar; çaresiz, güçsüz, aciz, yeteneksiz hissetme ve benlik saygısı kaybı; yaşama dair ilgi ve istek yitimi, günlük aktivitelerle ilgili enerji kaybı, temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kayıplar; öfkeyi dışa vuramama; intihar etmeyi düşünme şeklinde sıralanabilir (Bozkurt, 2004).

Umutsuzluğa Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Bilişsel Yaklaşım

Beck, umutsuzluğu, olumsuzluklarla yüklü bir bilişsel öğeler dizgesi olarak açıklar. Geliştirdiği kurama göre umutsuzluk depresyonun temelidir. Bilişsel yaklaşıma göre depresyona meyilli olan bireyler kendi geleceklerini ve dış dünyayı olumsuz olarak görmekte ve hayatındaki değer yargılarını bu temel eksenine oturtarak depresyona doğru sürüklenmektedirler. Gittikçe bu durum kişinin kendisini beceriksiz, yetersiz, değersiz ve kusurlu olmasına iter. Birey, kontrolden çıkarak kendisine ciddi zararlar vermektedir (Kutlu,1998).

Beck kuramında depresyonu açıklarken bilişsel üçlü, şemalar ve bilişsel hatalar olmak üzere 3 temel kavram öne sürer. Bilişsel üçlü, kişinin kendisi, çevresi ve geleceğiyle ilgili olumsuz değerlendirmeleridir. Bilişsel üçlünün birinci parçasına göre, kişi, kendisini yetersiz ve sorunlu olarak algılar. Hoşuna gitmeyen bütün deneyimlerinin kendi kusurlarından kaynaklandığına inanır. Bundan dolayı mutlu

olmaya layık olmadığını düşünür ve kendisini değersiz algılar. Sürekli kendisini eleştirme eğilimdedir. Bilişsel üçlünün ikinci parçasına göre kişi, dünyayı kendisinden başa çıkamayacağı beklentiler olan ve engellerle dolu bir yer olarak algılar. Bilişsel üçlünün üçüncü parçası, gelecekle ilgili olumsuz değerlendirmeleri açıklar. Kişi yaşadığı zorlukların hiç bitmeyeceğini, sonsuza dek süreceğini düşünür. Geleceğinden umutsuzdur. Beck intiharı depresyon ve umutsuzluk arasındaki ilişkiden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır. Depresyonda bilişsel üçlü olarak da bahsedilen; kendini, dünyayı ve geleceği olumsuz olarak algılamamanın intihar sürecini başlatan ve sürdüren en önemli etken olduğu bildirmiştir. Kurama göre kişi umutsuz durum için tek çözüm olarak intihar davranışını düşünmektedir (Aral, 2018).

Depresyonu açıklayan ikinci kavram şemalardır. Bu kavrama göre herhangi bir ortam birçok uyarıcıdan oluşmaktadır. Her bireyin ortamdaki uyarıcıları algılaması ve verdiği tepkiler birbirinden farklılık göstermektedir. Buna rağmen bir kişinin uyarıcıları algılayışı kendi içinde tutarlılık göstermektedir. Kişi benzer olaylara benzeri şekilde tepkiler vermektedir. Bireyin yeni deneyimleri nasıl yapılandıracağını belirleyen şey ise bilişsel şemalardır. Depresif kişilerin şemaları bozulmaktadır. Kişi şemaları doğrultusunda uyarıcıları olumsuz olarak algılamaktadır. Depresyon hafif düzeyde yaşandığında kişi olumsuz düşüncelerini daha nesnel algılayabilirken, daha ağır depresyon yaşayan kişiler düşünceleri üzerinde denetimini genellikle yitirmekte ve daha uygun şemaları kullanamamaktadır.

Depresyonu açıklayan üçüncü kavram bilişsel hatalardır. Depresif kişi objektif ve gerçekçi bir nedeni olmamasına rağmen kendi olumsuz kavramlarının geçerliliğine inanmaktadır. Ya “hep” ya da “hiç” türü düşünme, aşırı genelleme, zihinsel filtre, olumluyu geçersizleştirme, olumsuz sonuca varma, aşırı büyültme veya küçültme, duygusal mantık yürütme,”meli” “malı” cümleler, etiketleme ve yanlış etiketleme, kişiselleştirme, bilişsel hataların neden olduğu çarpıtmalardır (Dilbaz ve Seber, 1993).

Beck intihar girişiminde bulunmuş ve psikoterapi gören ve 80 depresyon hastasıyla çalışmalar yapmış, bu çalışmalardan elde ettiği verilerle umutsuzluk

kuramını ortaya koymuştur. Çalışmada, hastaların yaşadıkları sorunların hiçbir zaman çözülemeyeceğine inandıkları görülmüş ve intihara teşebbüs etmeleriyle bu inançları arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada dikkati çeke bir durum da hastaların, amaçlarına ulaşmaya dair çaba göstermemelerine rağmen olumsuz sonuçlar çıkacağını beklemeleridir. Beck bu durumu “umutsuzluk” olarak ifade etmiştir (Durak ve Palabıyıkoglu, 1994).

Psikoanalitik Yaklaşım

Psikoanalitik kurama göre, yaşamın ilk yılları, bireyde temel güven duygusunun, inancın, umudun ve sevginin temelini oluştuğu yıllardır. Bu yıllarda bebeğin annesiyle kurduğu ilişki bu duyguların bireyin ruhunda şekillenmesinde belirleyici role sahiptir. Psikoanalitik kurama göre, karamsar ve umutsuz bir yapıya sahip olan anneler, çocuklarının umut duygusunun gelişimine olumsuz yönde etki etmektedir (Kurt, 2017).

Varoluşçu Yaklaşım

Varoluşçu kuram açısından depresyonu değerlendiren Sartre “Terk edilmişlik içinde bulunan insan, doğruluk ölçütünden yoksun olarak ne yapacağını bilemez durumdadır” der. Bunu açıklamak için de “bulantı” ve “umutsuzluk” kavramlarını kullanır. Sarte’ye göre umutsuzluk, “kişinin kendini iradesine bağlı olayların ihtimallerine mahkum etmesidir. İhtimaller hayatımızda hep var olacaktır. Kişi, bu umutsuzluk ve bulantı durumunda kendini oyalar. Bu açıdan Sartre, eylemsizlik hakkında ciddi eleştiriler yapar (Taş, 2018).

Abramson, Alloy, ve Metalsky’nin Umutsuzluk Teorisi

Umutsuzluk teorisinde (Abramson, Alloy, ve Metalsky; 1990; aktaran: Yıldırım, 2015) umutsuzluk iki ögeli olarak tanımlanmıştır. Birinci öge kişinin negatif bir sonucun ortaya çıkacağı veya pozitif bir olayın bozulacağına yönelik beklentisi, ikinci öge ise kişinin sonucun olasılığını değiştirme konusunda kendisini aciz hissetmesidir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ile toplanan verilerin değerlendirilmesinde kullanılan istatistiksel yöntemlere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma ilişkisel tarama modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir. İki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımına ilişkisel tarama yaklaşımı denir (Karasar, 2004).

Bu çalışmada annelerin çocuk yetiştirme tutumu, yaşam doyumu, evlilik doyumu, umutsuzluk düzeyi açısından incelenecektir, söz konusu değişkenlerin yaş, eğitim seviyesi, çalışıp çalışmama durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılacaktır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Konya, Ankara, Bursa ve Eskişehir illerinde yaşamakta olan 406 anneden oluşmaktadır.

Çalışma Grubunun Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımı

Annelerden oluşan bu çalışma grubunda anketi cevaplayan kişilerin demografik (yaş, öğrenim durumu) ve diğer bireysel özellik olan çalışıp çalışmama durumuna ilişkin bilgiler değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılanların öğrenim durumuna, yaş aralığına ve çalışma durumuna ilişkin dağılım aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Annelerin Tanımlayıcı Özelliklerine Göre (Öğrenim Durumuna, Yaşa ve Çalışma Durumuna Göre) Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	Yüzde (%)
İlkokul Mezunu	61	15.17
Ortaokul Mezunu	23	5.72
Lise Mezunu	62	15.42
Ön lisans ve Lisans Mezunu	213	53.98
Lisans üstü ve Üstü	43	10.69
Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde (%)
22-27 Yaş	2	0.49
28-33 Yaş	103	25.62
34-39 Yaş	221	54.97
40 Yaş ve Üzeri	76	18.90
Çalışıyor Durumu	Sayı	Yüzde (%)
Evet	250	62.18
Hayır	152	37.81
Toplam	402	100.00

Araştırmaya katılan annelerin eğitim durumlarına bakıldığında %15,2'sini ilkokul mezunu, %5,7'si ortaokul mezunu, %15,4'ünün lise düzeyinde eğitime sahip oldukları, %53,0'ü ön lisans veya lisans mezunu, %10,7'sinin ise lisansüstü ve üstü düzeyde eğitime sahip olduğu görülmektedir. Yaş aralığına bakıldığında ise %0,5'i 22-27 yaş arasında, %25,6'sı 28-33 yaş arasında, %55'i 34-39 yaş arasında, %18,9'u

40 yaş ve üzeridir. Katılımcıların çoğu 34-39 yaş aralığındadır. Katılımcıların %62,2'si çalışırken, %37,8'i çalışmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada annelerin çocuk yetiştirme tutumuna dair veriler “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI)” kullanılarak, evlilik doyumuna dair veriler “Evlilik Yaşam Ölçeği (EYÖ)” kullanılarak, umutsuzluk düzeyine dair veriler “Beck Umutsuzluk Ölçeği” kullanılarak, yaşam doyumuna dair veriler “Yaşam Doyum Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Annelerin eğitim düzeyi, yaşı ve çalışıp çalışmama durumu ile ilgili bilgiler için “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan bu veri toplama araçlarına ilişkin tanıtıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI)

Orijinal adı Parental Attitude Research Instrument olan ölçek, çocuğun kişiliğine yetiştiği aile ortamının ve anne babasının tutumlarının doğrudan etkisi olduğu görüşüne dayanarak geliştirilmiştir.

Türkçe'ye çevrilmesi, geçerlik güvenirlik çalışmaları Le Compte ve Özer tarafından yapılmıştır. Aslı 115 maddeden oluşan ölçeğin daha sonra 60 maddelik kısa formu hazırlanmıştır. Ölçeğin 5 alt boyutu vardır. Bu boyutlar; aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik, ev kadınlığı rolünü reddetme, geçimsizlik (aile içi çatışma) ve sıkı disiplindir.

Ölçek olumlu ve olumsuz maddelerden oluşmakta, uygulanan kişiden maddelerdeki ifadelere katılma durumuna göre, 1 (hiç uygun bulmuyorum)'den 4 (çok uygun buluyorum)'e kadar işaretleyerek puan vermesi istenmektedir. Ölçeğin iki maddesi (29. ve 44.) tersine puanlanır. Alt boyutları ölçen maddelere verilen puanların yüksekliği, o boyutun ifade ettiği ebeveyn tutumunun benimsendiğini gösterir.

Ölçeğin 60 maddelik kısa formunun alfa katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Beş faktörün alfa katsayısı ise .59 ve .90 arasında değişmektedir (Dursun, 2010).

Yaşam Doyumu Ölçeği

Yaşam Doyumu Ölçeği Diener, Emmons, Laresen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilmiş; Türkçe'ye uyarlaması Köker (1991) tarafından yapılmıştır. Ölçek, yaşam doyumuna ilişkin beş maddeden oluşmaktadır. Her bir madde 7'li derecelendirilmiş cevaplama sistemine (1: hiç uygun değil – 7: çok uygun) göre cevaplanmaktadır. Genel yaşam doyumunu ölçmeyi amaçlayan ölçek, ergenlerden yetişkinlere kadar tüm yaşlara uygundur. Ölçeğin Türkçe'ye çevirileri ve ölçeğin “yüzeysel geçerlik” tekniğiyle geçerlik çalışması Köker (1991) tarafından yapılmıştır. Madde analizi sonucunda, ölçeğin her bir maddesinden elde edilen puanlarla toplam puanlar arasındaki korelasyon yeterli bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .85 olarak saptanmıştır.

Yetim'in (1993) yaptığı çalışmada ise ölçeğin Cronbach-alfa iç tutarlılık katsayısı .86 ve test-tekrar test yöntemi ile belirlenen güvenilirlik katsayısı .73 bulunmuştur. Larsen ve arkadaşları (1983) ölçeğin tüm maddelerinin genel faktör üzerinde yüksek faktör yüklerine sahip olduğunu belirlemişlerdir (Aktaran: Yetim, 1993). Yetim (1993) de bu bulguyu ölçeğin Türkçe formu için doğrulamıştır (Dost, 2007).

Evlilik Yaşamı Ölçeği - EYÖ (Marital Life Scale - MLS)

EYÖ, Tezer (1986) tarafından, evlilik ilişkisinden sağlanan genel doyum düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte maddeler soru şeklinde değildir. Evlilikle ilgili çeşitli ifadelerin yer aldığı 10 soruluk, 5'li likert tipindeki bir ölçektir. Ölçekteki seçenekler 1 (kesinlikle katılmıyorum)” ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında yer almaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan evlilik doyumunun yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin geçerlilik çalışmaları, ölçek evli ve boşanmış bireylere uygulanarak ve ölçek puanları “kişisel davranış anketi” puanları ile karşılaştırılarak yapılmıştır. Evli ve boşanmış bireylerin test puanları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur ($t= 6.23, p<0.01$). Ölçekten alınan puanların, kişisel davranış anketi sonuçları ile kıyaslanması sonucu Evlilik Yaşam Ölçeğinin bireylerin sosyal beğenirlik

yönelimlerinden çok az etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır ($r= 0.21$). Bu bulgular ölçeğin geçerliğine kanıt olarak gösterilmiştir (Tezer, 1986). Ölçeğin güvenirlik katsayısı .85, Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise erkeklerde .88, kadınlarda .91 olarak bulunmuştur. Bu bulgulardan hareketle ölçeğin güvenilir olduğu tespit edilmiştir (Berk, 2009).

Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck ve arkadaşları (1974) tarafından geliştirilen umutsuzluk ölçeği, ergen ve yetişkin bireylerin geleceğe dönük beklentilerini ölçmektedir. Ölçek 20 maddeden oluşur ve maddeler 0-1 puanla puanlandırılır. Maddelerin seçenekleri “Evet”, “Hayır” şeklindedir. Ölçeğin puanlanmasında 11 maddenin (2, 4, 7, 9, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20) evet, 9 maddenin (1, 3, 5, 6, 8, 10, 13, 15, 19) hayır cevabı 1 puanla değerlendirilir. Ölçekten elde edilecek puan aralığı 0-20 arasındadır. Puan değerinin yüksekliği bireyin umutsuzluğunun yüksek olduğunu gösterir. Umutsuzluk ölçeğinin güvenirlik ve geçerlilik çalışmalarının yapıldığı çalışmalarda, gelecek beklentisi, motivasyon ve umut olmak üzere üç faktör belirlenmiştir (Dündar, 2008).

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgilerin elde edilebilmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Annenin öğrenim durumu, yaşı ve çalışma durumunu öğrenmeye dair sorular yer almaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerini toplamak amacıyla raslantısal bir şekilde seçilen annelere ölçekler dağıtılmış, “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI)”, “Evlilik Yaşam Ölçeği (EYÖ)”, “Beck Umutsuzluk Ölçeği”, “Yaşam Doyum Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” birlikte uygulanmıştır. Uygulamadan önce ölçeklerle ve uygulamayla ilgili bilgi verilmiş, uygulamayla ilgili sorusu olan annelerin soruları yanıtlanmıştır. Uygulamada herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada, veriler toplandıktan sonra bilgisayar ortamına aktarılmıştır. SPSS programından yararlanılarak verilerin analizi yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler, sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma ile hesaplanmıştır.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) ve alt boyutları, Evlilik Yaşam Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği Ve Yaşam Doyum Ölçeğinin çalışma durumu değişkenlerine göre karşılaştırmasında bağımsız iki örneklem t-testi; öğrenim durumu ve yaş grupları değişkenlerine göre karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. ANOVA sonucunda gruplar arasında anlamlı korelasyon görüldüğünde korelasyonun hangi iki grup arasında olduğunu belirlemek amacıyla Bonferroni Post Hoc testinden yararlanılmıştır. Annelerin çocuk yetiştirme tutumunun, yaşam doyumunu, evlilik doyumunu ve umutsuzluk düzeyi üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi ($p < 0,05$) olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine ilişkin yapılan analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Yaşam Doyumu Ölçeğine İlişkin Bulgular

Anket formunda, katılımcıların yaşam doyumu düzeylerinin ölçümüne yönelik 5 ifade bulunmaktadır. Katılımcıların bu ifadelere katılım dereceleri 7'li Likert ölçeği ile ölçülmüştür. Katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçeği puan ortalamaları, aldıkları en düşük puan, en yüksek puan, puanların standart sapması ve Yaşam Doyumu Ölçeği'nin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri, Annelerin Yaşam Doyumu Ölçeği Puanları tablosunda (Tablo 2) belirtilmiştir.

Tablo 2: Annelerin Yaşam Doyumu Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Ort.	Std. Sapma	En Düşük	En Yüksek	Güvenilirlik Katsayısı
Yaşam Doyum Ölçeği	5.04	1.25	1.00	7.00	0.86

Tablo 2'ye göre katılımcı annelerin yaşam doyumu ölçeği puan ortalamalarının (5,04), aldıkları en düşük puanın (1,00), en yüksek puanın (7,00) ve standart sapmanın (1,25) olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmada kullanılan Yaşam Doyumu Ölçeği'nin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri 0,86'dır.

Demografik Değişkenlerle (Öğrenim Durumu, Yaş, Çalışıp Çalışmama Durumu) Annelerin Yaşam Doyumu Ölçeği Puanları Arasındaki Korelasyona İlişkin Bulgular

Katılımcı annelerin yaşam doyumu düzeyleriyle yaş değişkeni arasındaki korelasyonu belirleyebilmek amacıyla yapılan ANOVA sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: Annelerin Yaşam Doyumu Ölçeği Puanlarıyla Yaş Değişkeni Arasındaki İlişki

Yaşam Doymu Ölçeği							
Yaş	Ort.	Std. Sapma	En Düşük	En Yüksek	F	p	Anlamlı Fark
22-27 yaş (a)	3.70	0.14	3.60	3.80	3.27	.02	c>b, d,a
28-33 yaş (b)	4.94	1.34	1.40	7.00			
34-39 yaş (c)	5.19	1.14	1.80	7.00			
40 yaş ve üzeri (d)	4.77	1.38	1.00	7.00			

Tablo 3'e bakıldığında, yaş ile yaşam doyumu düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir ($p= ,021$). Korelasyonun hangi gruptan kaynaklandığını saptamak için yapılan Bonferroni Post Hoc analizi sonucunda, 34-39 yaş arasında olan katılımcıların yaşam doyumu düzeyleri düzeyleri (5,19) ile diğer grupta yer alanlara göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Çalışma durumu ve öğrenim durumu ile yaşam doyumu düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır.

Evlilik Yaşam Ölçeğine İlişkin Bulgular

Anket formunda, katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinin ölçümüne yönelik 10 ifade bulunmaktadır. Katılımcı annelerin Evlilik Yaşam Ölçeği puan ortalamaları, aldıkları en düşük puan, en yüksek puan, puanların standart sapması ve Evlilik Yaşam Ölçeği'nin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri, Evlilik Yaşam Ölçeği Puanları tablosunda (Tablo 4) belirtilmiştir.

Tablo 4: Annelerin Evlilik Yaşam Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Ort.	Std. Sapma	En Düşük	En Yüksek	Güvenilirlik Katsayısı
Evlilik Yaşam Ölçeği	3.19	0.37	1.50	4.60	0.85

Tablo 4 incelendiğinde katılımcı annelerin evlilik yaşam ölçeği puan ortalamalarının (3,19), aldıkları en düşük puanın (1,50), en yüksek puanın (4,60) ve standart sapmanın (0,37) olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmada kullanılan Evlilik Yaşam Ölçeği'nin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri 0,85'tir.

Demografik Değişkenlerle (Öğrenim Durumu, Yaş, Çalışıp Çalışmama Durumu) Evlilik Yaşam Ölçeği Puanları Arasındaki Korelasyona İlişkin Bulgular

Katılımcı annelerin evlilik doyumu düzeyleriyle öğrenim durumu arasındaki korelasyonu belirleyebilmek amacıyla yapılan ANOVA ile evlilik doyumunun çalışma durumuyla korelasyonunu belirleyebilmek amacıyla yapılan t-testi sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5: Annelerin Evlilik Yaşam Ölçeği Puanlarıyla Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki

Öğrenim Durumu	Evlilik Yaşam Ölçeği				F	p	Anlamlı Fark
	Ort.	Std. Sapma	En Düşük	En Yüksek			
İlkokul Mezunu (a)	3.24	0.42	2.20	4.60	3.08	.01	b>a,c,e, d,
Ortaokul Mezunu (b)	3.40	0.48	2.20	4.60			
Lise Mezunu (c)	3.20	0.41	1.80	4.00			
Önlisans veya Lisans Mezunu (d)	3.15	0.32	1.50	4.00			
Lisansüstü ve Üzeri Mezunu (e)	3.17	0.30	2.50	4.10			

Tablo 5'e bakıldığında, öğrenim durumu ile evlilik doyumu düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir ($p= ,016$). Korelasyonun hangi gruptan kaynaklandığını saptamak için yapılan Bonferroni Post Hoc analizi sonucunda, ortaokul mezunu olan katılımcıların evlilik doyumu düzeyleri diğer grupta yer alanlara göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Yaş ile evlilik doyumu düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır.

Tablo 6: Annelerin Evlilik Yaşam Ölçeği Puanlarıyla Çalışma Durumları Arasındaki İlişki

Evlilik Yaşam Ölçeği				
Değişkenler	Ort.	Std. Sapma	t	p
Çalışıyorum	3.16	0.33	-2.05	.04
Çalışmıyorum	3.24	0.42		

Tablo 6'ya göre, katılımcı annelerin evlilik yaşam ölçek puanlarının çalışma durumu ile karşılaştırılması için yapılan t-testi sonucunda hem eşit dağılım ($p= ,030$) hem de eşit olmayan dağılım ($p= ,041$) açısından anlamlı bir korelasyon olduğu saptanmıştır. Buna göre çalışmayan annelerin evlilik yaşam ölçek puanları ($\bar{x} = 3,24$), çalışan annelerin evlilik yaşam ölçek puanlarından ($\bar{x} = 3,16$) daha yüksektir.

Beck Umutsuzluk Ölçeğine İlişkin Bulgular

Anket formunda, katılımcıların umutsuzluk düzeylerinin ölçümüne yönelik 20 ifade bulunmaktadır. Maddelerin seçenekleri “Evet” ve “Hayır” şeklindedir. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği puan ortalamaları, aldıkları en düşük puan, en yüksek puan, puanların standart sapması ve Beck Umutsuzluk Ölçeği'nin

güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri, Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanları tablosunda (Tablo 7) belirtilmiştir.

Tablo 7: Annelerin Beck Umutsuzluk Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Ort.	Std. Sapma	En Düşük	En Yüksek	Güvenilirlik Katsayısı
Beck Umutsuzluk Ölçeği	0.16	0.17	0.00	1.00	0.80

Tabloya 7 incelendiğinde katılımcı annelerin Beck Umutsuzluk Ölçeği puan ortalamalarının (0,16), aldıkları en düşük puanın (0,00), en yüksek puanın (1,00) ve standart sapmanın 0,17 olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmada kullanılan Beck umutsuzluk ölçeği güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri 0,80'dir

Demografik Değişkenlerle (Öğrenim Durumu, Yaş, Çalışıp Çalışmama Durumu) Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanları Arasındaki Korelasyona İlişkin Bulgular

Katılımcı annelerin umutsuzluk düzeyleriyle çalışma durumu arasındaki korelasyonu belirleyebilmek amacıyla yapılan t-testi sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 8: Annelerin Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarıyla Çalışma Durumları Arasındaki İlişki

Beck Umutsuzluk Ölçeği				
Değişkenler	Ort.	Std. Sapma	t	p
Çalışıyorum	0.15	0.14	-2.41	.01
Çalışmıyorum	0.19	0.18		

Tablo 8'e göre, katılımcı annelerin umutsuzluk düzeyinin çalışma durumu ile karşılaştırılması için yapılan t-testi sonucunda hem eşit dağılım ($p= ,011$) hem de eşit olmayan dağılım ($p= ,017$) açısından anlamlı bir korelasyon olduğu saptanmıştır. Buna göre çalışmayan annelerin umutsuzluk düzeyleri ($\bar{x} = 0,19$), çalışan annelerin umutsuzluk düzeyinden ($\bar{x} = 0,15$) daha yüksektir.

Yaş ve öğrenim durumu ile umutsuzluk düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğine İlişkin Bulgular

Anket formunda, 60 ifade bulunmaktadır. Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI) puan ortalamaları, aldıkları en düşük puan, en yüksek puan, puanların standart sapması ve Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI)'nin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri, Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanları tablosunda (Tablo-9) belirtilmiştir.

Tablo 9: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Ort.	Std. Sapma	En Düşük	En Yüksek	Güvenilirlik Katsayısı
Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği	2.43	0.33	1.48	3.33	0.88

Tablo 9'a bakıldığında çalışmaya dahil olan annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI) puan ortalamalarının (2,43), aldıkları en düşük puanın (1,48), en yüksek puanın (3,33) ve standart sapmanın 0,33 olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmada kullanılan Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğinin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri 0,88'dir.

Demografik Değişkenlerle (Öğrenim Durumu, Yaş, Çalışıp Çalışmama Durumu) Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puan Ortalamaları Arasındaki Korelasyona İlişkin Bulgular

Katılımcı annelerin çocuk yetiştirme tutumlarıyla öğrenim durumları arasındaki korelasyonu belirleyebilmek amacıyla yapılan ANOVA ve çalışma durumuyla korelasyonu belirleyebilmek amacıyla yapılan t-testi sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 10: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarıyla Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki

Öğrenim Durumu	Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği					F	p	Anlamlı Fark
	Ort.	Std. Sapma	En Düşük	En Yüksek				
İlkokul Mezunu (a)	2.55	0.32	1.78	3.10		5.79	.00	b>a, c,d,e
Ortaokul Mezunu (b)	2.61	0.37	1.80	3.25				
Lise Mezunu (c)	2.46	0.33	1.83	3.33				
Önlisans veya Lisans Mezunu (d)	2.37	0.33	1.60	3.32				
Lisansüstü ve Üzeri Mezunu (e)	2.37	0.31	1.48	3.07				

Tablo 10'a bakıldığında katılımcı annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği puanlarıyla öğrenim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon ($p= ,000$) olduğu görülmüştür. Korelasyonun hangi gruptan kaynaklandığını anlamak için yapılan Bonferroni Post Hoc analizi sonucunda, ortaokul mezunu annelerden kaynaklandığı saptanmıştır.

Katılımcı annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği puanlarıyla yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon olmadığı görülmüştür.

Tablo 11: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarıyla Çalışma Durumları Arasındaki İlişki

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği				
Değişkenler	Ort.	Std. Sapma	t	p
Çalışıyorum	2.38	0.34	-3.40	.00
Çalışmıyorum	2.50	0.32		

Tablo 11'e göre, katılımcı annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği puanlarıyla çalışma durumu arasındaki korelasyon belirlemeye yönelik yapılan t-testi sonucunda hem eşit dağılım ($p = ,001$) hem de eşit olmayan dağılım ($p = ,001$) açısından anlamlı bir korelasyon olduğu saptanmıştır. Buna göre çalışmayan annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği puanları ($\bar{x} = 2,50$), çalışan annelerin puanlarından ($\bar{x} = 2,38$) daha yüksektir.

Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarla Demografik Değişkenler (Öğrenim Durumu, Yaş, Çalışıp Çalışmama Durumu) Arasındaki Korelasyona İlişkin Bulgular

Katılımcı annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlarla öğrenim durumları ve yaşları arasındaki korelasyonu belirleyebilmek amacıyla yapılan ANOVA, çalışma durumlarıyla korelasyonu belirleyebilmek amacıyla yapılan t-testi sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 12: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarla Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki

Alt Boyutlar	Öğrenim Durumu	Ort.	Std. Sapma	F	p
Aşırı Annelik	İlkokul Mezunu (a)	4.20	0.50	9.53	.00

	Ortaokul Mezunu (b)	4.29	0.48		
	Lise Mezunu (c)	4.01	0.43		
	Önlisans veya Lisans (d)	3.88	0.46		
	Lisansüstü ve Üzeri Mezunu (e)	3.85	0.46		
	İlkokul Mezunu (a)	3.03	0.46	1.71	.14
Demokratik Tutum ve Eşitlik	Ortaokul Mezunu (b)	3.16	0.39		
	Lise Mezunu (c)	3.16	0.43		
	Önlisans veya Lisans (d)	3.18	0.37		
	Lisansüstü ve Üzeri Mezunu (e)	3.17	0.48		
	İlkokul Mezunu (a)	2.17	0.47	.18	.94
Ev Kadınlığını Reddetme	Ortaokul Mezunu (b)	2.16	0.50		
	Lise Mezunu (c)	2.11	0.54		
	Önlisans veya Lisans (d)	2.13	0.53		
	Lisansüstü ve Üzeri Mezunu (e)	2.17	0.52		
Karı-Koca Geçimsizliği	İlkokul Mezunu (a)	2.29	.51	1.02	.39
	Ortaokul Mezunu (b)	2.32	.70		

**Anlamlı
Fark
b>a,c,d,
e**

	Lise Mezunu (c)	2.29	.65		
	Önlisans veya Lisans (d)	2.17	.59		
	Lisansüstü ve Üzeri Mezunu (e)	2.25	.54		
	İlkokul Mezunu (a)	2.45	0.44	11.21	.00
	Ortaokul Mezunu (b)	2.49	0.47		
Baskı ve Disiplin	Lise Mezunu (c)	2.27	0.39		
	Önlisans veya Lisans (d)	2.12	0.40		Anlamli Fark b>a,c,d,e
	Lisansüstü ve Üzeri Mezunu (e)	2.10	0.48		

Katılımcı annelerin aşırı annelik ($F=9,539$, $p= ,000$) ve baskı ve disiplin ($F=11,212$; $p= ,000$) alt boyut puanlarıyla öğrenim durumu arasında anlamlı bir korelasyon tespit edilmiştir. Korelasyonun kaynağına ilişkin yapılan Bonferroni Post Hoc testi sonuçlarına göre ortaokul mezunu olan annelerin aşırı annelik ile baskı ve disiplin tutumları anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Demokratik tutum ve eşitlik, ev kadınlığını reddetme ve karı-koca geçimsizliği puanlarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Tablo 13: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarla Yaşları Arasındaki İlişki

Alt Boyutlar	Yaş	Ort.	Std. Sapma	F	p
Aşırı Annelik	22-27 yaş (a)	4.06	0.26	2.55	.05

	28-33 yaş (b)	3.99	0.52		
	34-39 yaş (c)	3.92	0.45		
	40 yaş ve üzeri (d)	4.09	0.50		
	22-27 yaş (a)	3.22	0.47	1.97	.11
Demokratik Tutum ve Eşitlik	28-33 yaş (b)	3.14	0.43		
	34-39 yaş (c)	3.19	0.40		
	40 yaş ve üzeri (d)	3.06	0.41		
	22-27 yaş (a)	2.46	0.22	.26	.84
Ev Kadınlığını Reddetme	28-33 yaş (b)	2.14	0.54		
	34-39 yaş (c)	2.14	0.54		
	40 yaş ve üzeri (d)	2.13	0.46		
	22-27 yaş (a)	2.75	0.12	.59	.61
Karı-Koca Geçimsizliği	28-33 yaş (b)	2.20	0.65		
	34-39 yaş	2.23	0.58		

		(c)			
	40 yaş ve üzeri (d)	2.23	0.55		
Baskı ve Disiplin	22-27 yaş (a)	2.59	0.48	3.99	.00
	28-33 yaş (b)	2.23	0.44		Anlamlı Fark a>d,b,c
	34-39 yaş (c)	2.16	0.42		
	40 yaş ve üzeri (d)	2.34	0.48		

Katılımcı annelerin baskı ve disiplin ($F=3,993$; $p=,008$) alt boyut puanlarıyla yaşları arasında anlamlı bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Korelasyonun kaynağına ilişkin yapılan Bonferroni Post Hoc testi sonuçlarına göre 22-27 yaş arası annelerin baskı ve disiplin tutumları diğer yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Annelerin aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik, ev kadınlığını reddetme ve karı-koca geçimsizliği puanlarıyla yaşları arasında anlamlı bir korelasyon olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 14: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarla Çalışma Durumları Arasındaki İlişki

Alt Boyutlar	Çalışma Durumu	Std.		t	p
		Ort.	Sapma		
Aşırı Annelik	Evet	3.90	0.46	-3.83	.00
	Hayır	4.09	0,49		
Demokratik Tutum	Evet	3.16	0.39	.62	.53

ve Eşitlik	Hayır	3.14	0.44		
Ev Kadınlığını Reddetme	Evet	2.14	0.54	-0.22	.82
	Hayır	2.15	0.49		
Karı-Koca Geçimsizliği	Evet	2.21	0.59	-0.67	.50
	Hayır	2.25	0.60		
Baskı ve Disiplin	Evet	2.13	0.43	-5.13	.00
	Hayır	2.35	0.41		

Katılımcı annelerin aşırı annelik ($t=-3,839$; $p=,000$), baskı ve disiplin ($t=-5,135$; $p=,000$), alt boyut puanlarıyla çalışma durumları arasında anlamlı bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Çalışan annelerin aşırı annelik, baskı ve disiplin puanları, çalışmayan annelerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarla; Yaşam Doyumu, Evlilik Doyumu ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki Korelasyona İlişkin Bulgular

Regresyon analizi için değişkenler arasında doğrusal ilişkinin varlığı koşulu karşılandığından çocuk yetiştirme tutumunun, yaşam doyumu, evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla değişkenler arasında basit regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 15: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarıyla Yaşam Doyumu Puanları Arasındaki İlişki

Bağımsız değişken	B	SH _B	β	t	p
Sabit	2.60	0.69		37.76	.00
Yaşam Doyumu	-0.35	0.01	-0.13	-2.66	.00

R=0.13   R²=0.01 Δ R²=0.15

F_(1; 402)=7.06   p=.00

Bağımsız (yaşam doyumu) ve bağımlı (annelerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutum ölçeği puanı) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir (F(1; 402)=7,060; p= ,000). Yaşam doyumu, annelerin çocuk yetiştirme tutumlarındaki değişimin yaklaşık %1,5'ini açıklamaktadır (Δ R²=0,015).

Tablo 16: Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarıyla Umutsuzluk Puanları Arasındaki İlişki

Bağımsız değişken	B	SH _B	B	t	p
Sabit	2.36	0.02		97.50	.00
Umutsuzluk Düzeyi	0.45	0.10	0.21	4.33	.00

R=0.21   R²=0.04 Δ R²=0.42

F_(1; 402)=18.78   p=0.00

Bağımsız (umutsuzluk düzeyi) ve bağımlı (annelerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutum ölçeği puanı) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir (F(1; 402)=18,78; p= ,000). Umutsuzluk düzeyi, annelerin çocuk yetiştirme tutumlarındaki değişimin yaklaşık %4,2'sini açıklamaktadır (Δ R²=0,042).

Katılımcıların çocuk yetiştirme tutumu ile evlilik doyumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir sonuç bulunmamıştır.

Annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Ölçek Alt Boyutları Olan Demokratik Tutum, Baskı ve Disiplin, Aşırı Annelik Tutumuyla; Yaşam

Doymu, Evlilik Doymu ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki Korelasyona Yönelik Bulgular

Regresyon analizi için değişkenler arasında doğrusal ilişkinin varlığı koşulu karşılandığından annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği alt boyutları olan demokratik tutum, baskı ve disiplin, aşırı annelik tutumlarıyla; yaşam doymu, evlilik doymu ve umutsuzluk düzeyi arasındaki korelasyonu belirlemek amacıyla değişkenler arasında basit regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 17: Annelerin Yaşam Doymularının Demokratik Tutum Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular

Bağımsız değişken	B	SH _B	B	t	p
Sabit	2.90	.08		34.51	.00
Yaşam Doymu	0.05	.01	0.15	3.07	.00

R=0.15   R²=0.02   ΔR²=0.21
F_(1; 402)=9.44   p=.00

Bağımsız (yaşam doymu) ve bağımlı (demokratik tutum ve eşitlik) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir (F(1; 402)=9,449; p= ,000). Yaşam doymu, annenin demokratik tutum benimsemesindeki değişimin yaklaşık %2,1'ini açıklamaktadır (ΔR²=0,021).

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde annenin demokratik tutum benimsenmesinin, yaşam doymu üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu (β=0,17; t=3,074; p<0,01) bulgusu elde edilmiştir. Demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi yükseldikçe yaşam doymu artmaktadır; demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi düştükçe yaşam doymu azalmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre yaşam doymununun demokratik tutum ve eşitlik değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Demokratik Tutum ve Eşitlik} = 2,90 + 0,15 * \text{Yaşam Doymu}$$

Tablo 18: Annelerin Umutsuzluk Düzeylerinin Demokratik Tutum Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığını İlişkin Bulgular

Bağımsız değişken	B	SH _B	β	t	p
Sabit	3.21	0.03		107.73	.00
Umutsuzluk Düzeyi	-0.37	0.13	-0.14	-2.85	.00

R=0.14   R²=0.02 $\Delta R^2=0.18$
F_(1; 402)=8.17   p=.00

Bağımsız (umutsuzluk düzeyi) ve bağımlı (demokratik tutum ve eşitlik) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir (F(1; 402)=8,170; p= ,000). Umutsuzluk düzeyi, annenin demokratik tutum benimsemesindeki değişimin yaklaşık %1,8'ini açıklamaktadır ($\Delta R^2=0,018$).

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde annenin demokratik tutum benimsemesinin, umutsuzluk düzeyi üzerinde negatif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu ($\beta=-0,14$; t=-2,858; p<0,01) bulgusu elde edilmiştir. Annenin demokratik tutum benimsemesinin düzeyi yükseldikçe umutsuzluk düzeyi azalmaktadır; annenin demokratik tutum benimsemesinin düzeyi düştükçe umutsuzluk düzeyi artmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre umutsuzluk düzeyinin demokratik tutum ve eşitlik değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Demokratik Tutum ve Eşitlik} = 3,21 - 0,14 * \text{Umutsuzluk Düzeyi}$$

Bağımsız (evlilik doyumu) ve bağımlı (demokratik tutum ve eşitlik) değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde, anlamsız ilişki tespit edilmiştir (p= ,129).

Tablo 19: Annelerin Evlilik Doyumlarının Baskı ve Disiplin Tutumu Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular

Bağımsız değişken	B	SH _B	β	t	p
Sabit	2.96	0.09		31.87	.00
Evlilik Doyumu	0.10	0.04	0.13	2.55	.01

R=0.12   R²=0.01   ΔR²=0.14
F_(1; 402)=6.51   p=.01

Bağımsız (evlilik doyumu) ve bağımlı (baskı ve disiplin) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir (F(1; 402)=6,516; p= ,011). Baskı ve disiplin tutumu, annelerin evlilik doyumundaki değişimin yaklaşık %1,4'ünü açıklamaktadır (ΔR²=0,14).

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde annelerin evlilik doyumu tutumunun, baskı ve disiplin üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu (β=0,13;t=2,55; p<0,01) bulgusu elde edilmiştir. Annelerin baskı ve disiplin tutumu arttıkça evlilik doyumu artmakta; baskı ve disiplin tutumu düştükçe evlilik doyumu düzeyi azalmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre baskı ve disiplin tutumunun evlilik doyumu değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir
Baskı ve Disiplin = 2,96 + 0,13 * Evlilik Doyumu

Tablo 20: Annelerin Umutsuzluk Düzeylerinin Baskı ve Disiplin Tutumu Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular

Bağımsız değişken	B	SH _B	β	t	p
Sabit	2.16	0.03		67.04	.00
Baskı ve Disiplin	0.31	0.14	0.11	2.21	.02

R=0.11   R²=0.01   ΔR²=0.01
F_(1; 402)=4.89   p=.01

Bağımsız (annelerin umutsuzluk düzeyi) ve bağımlı (baskı ve disiplin) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir ($F(1; 402)= 4,892$; $p= ,028$). Annelerin umutsuzluk düzeyi, annelerin baskı ve disiplin tutumundaki değişimin yaklaşık %1'ini açıklamaktadır ($\Delta R^2=0,010$).

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde baskı ve disiplin düzeyinin, annelerin umutsuzluk düzeyi üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu ($\beta=0,11$; $t=2,212$; $p<0,01$) bulgusu elde edilmiştir. Annelerin baskı ve disiplin tutumu arttıkça umutsuzluk düzeyi artmakta; baskı ve disiplin tutumu düştükçe umutsuzluk düzeyi azalmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre baskı ve disiplin tutumu ile umutsuzluk düzeyi değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Baskı ve Disiplin} = 2,16 + 0,11 * \text{Annelerin Umutsuzluk Düzeyi}$$

Tablo 21: Annelerin Evlilik Doyumlarının Aşırı Annelik Tutumu Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular

Bağımsız değişken	B	SH _B	β	t	p
Sabit	3.42	.21		16.30	.00
Evlilik Doyumu	.17	.06	0.13	2.66	.00

R=0.13   R²=0.01 $\Delta R^2=0.15$
 $F(1; 402)=7.11$ p=.00

Bağımsız (evlilik doyumu) ve bağımlı (aşırı annelik tutumu) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir ($F(1; 402)=7,114$; $p= ,000$). Evlilik doyumu, aşırı annelik tutumundaki değişimin yaklaşık %1,5'ini açıklamaktadır ($\Delta R^2=0,015$).

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde aşırı annelik tutumunun, evlilik doyumu üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu ($\beta=0,13$; $t=2,667$; $p<0,01$) bulgusu elde edilmiştir. Aşırı annelik tutumunun

düzeyi yükseldikçe evlilik doyumu artmaktadır; aşırı annelik tutumunun düzeyi düştükçe evlilik doyumu azalmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre evlilik doyumunun aşırı annelik tutumu değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Aşırı Annelik Tutumu} = 3,42 + 0,13 * \text{Evlilik Doyumu}$$

Tablo 22: Annelerin Umutsuzluk Düzeylerinin Aşırı Annelik Tutumu Benimsemelerini Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular

Bağımsız değişken	B	SH _B	β	t	p
Sabit	3.88	.03		111.32	.00
Umutsuzluk Düzeyi	0.51	.15	0.17	3.37	.00
R=0.16 R ² =0.02 ΔR ² =0.25					
F _(1; 402) =11.41 p=.00					

Bağımsız (umutsuzluk düzeyi) ve bağımlı (aşırı annelik) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir (F(1; 402)=11,413; p= ,000). Umutsuzluk düzeyi, aşırı annelik tutumundaki değişimin yaklaşık %2,5'ini açıklamaktadır (ΔR²=0,025).

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde aşırı annelik tutumunun, umutsuzluk düzeyi üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu (β=0,17; t=3,378; p<0,01) bulgusu elde edilmiştir. Aşırı annelik tutumunun düzeyi yükseldikçe umutsuzluk düzeyi artmaktadır; aşırı annelik tutumunun düzeyi düştükçe umutsuzluk düzeyi azalmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre umutsuzluk düzeyinin aşırı annelik tutumu değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Aşırı Annelik Tutumu} = 3,88 + 0,17 * \text{Umutsuzluk Düzeyi}$$

Bağımsız (yaşam doyumu) ve bağımlı (aşırı annelik) değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde, anlamsız ilişki tespit edilmiştir ($p=,132$).

Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını yordamada; yaşam doyumları, evlilik doyumları ve umutsuzluk düzeyleri bağımsız değişkenlerinin herbirinin, diğer bağımsız değişkenlerin tümünden farklı olarak ne kadar katkıda bulunduğunu belirlemeye yönelik çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

Bağımsız (demokratik tutum ve eşitlik) ve (evlilik doyumu, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyi) değişkenleri arasındaki korelasyon incelendiğinde anlamlı bir korelasyon tespit edilememiştir ($p=0,077$).

Tablo 23: Annelerin Yaşam Doyumları, Evlilik Doyumları, Umutsuzluk Düzeylerinin; Baskı ve Disiplin Tutumlarını Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular

Değişkenler	B	Std. Hata _B	Standardize Edilmiş β	t	p
Sabit	1.57	0.20	-	7.60	0.00
Evlilik Doyumu	0.19	0.06	0.01	3.03	0.00
Yaşam Doyumu	-0.00	0.02	-0.02	-0.37	0.70
Umutsuzluk Düzeyi	0.37	0.15	0.13	2.40	0.01
R=0.18	$\Delta R^2=0.02$ F=4.86** p=0.00				

N=402

Bağımsız (baskı ve disiplin) ve bağımlı (evlilik doyumu, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyi) değişkenlerin arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p=,000$).

Bağımsız (baskı ve disiplin) ve bağımlı (evlilik doyumu, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyi) değişkenler arasında kurulan çoklu regresyon modelinin uygun

olduğu bulgusu elde edilmiştir ($F(1; 402)=4,861$; $p= ,000$).Annelerin Baskı ve Disiplin tutum düzeyi, annelerin evlilik doyumu, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyindeki değişimin yaklaşık %2,8'sini açıklamaktadır ($\Delta R^2=0,028$).Regresyon modeline ilişkin parametreler incelendiğinde standardize edilmiş regresyon katsayıları (β), yordayıcı değişkenlerin baskı ve disiplin tutumu üzerindeki önem sırasının; umutsuzluk düzeyi ($\beta=0,372$; $t=2,408$; $p=0,016$), evlilik doyumu($\beta=0,194$; $t=0,016$; $p=0,003$), ve yaşam doyumu ($\beta=-0,008$; $t=-0,022$; $p=0,709$) olduğunu göstermektedir.Bütün değişkenler birlikte ele alındığında sırasıyla evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi ile annelerin baskı ve disiplin tutumları anlamlı yordayıcısı, yaşam doyumunun ise annelerin baskı ve disiplin tutumunda anlamlı bir yordayıcısı olmadığı tespit edilmiştir. Tablodaki t testi sonuçları incelendiğinde annelerin evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyinin baskı ve disiplin tutumları üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Annelerin evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi arttıkça baskı ve disiplin tutumu artmakta; evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi düştükçe baskı ve disiplin tutumu azalmaktadır.

Çok değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre baskı ve disiplin tutumu ile evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi değişkenlerince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Baskı ve Disiplin} = 1,570 + 0,016 * \text{Annelerine Evlilik Doyumu} + 1,570 + 0,132 * \text{Umutsuzluk Düzeyi}$$

Tablo 24: Annelerin Annelerin Yaşam Doyumları, Evlilik Doyumları, Umutsuzluk Düzeylerinin; Aşırı Annelik Tutumlarını Yordayıp Yordamadığına İlişkin Bulgular

Değişkenler	B	Std. Hata _B	Standardize Edilmiş β	t	p
Sabit	3.20	0.22	-	14.42	0.00
Evlilik Doyumu	0.25	0.06	0.19	3.67	0.00
Yaşam Doyumu	-0.02	0.02	-0.06	-1.20	0.22

Umutsuzluk Düzeyi	0.53	0.16	0.17	3.21	0.00
R=0.24	$\Delta R^2=0.05$	F=8.40**			
	p=0.00				
N=402					

Bağımsız (aşırı annelik tutumu) ve bağımlı (evlilik doyumu, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyi) değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p=,000$).

Bağımsız (aşırı annelik tutumu) ve bağımlı (evlilik doyumu, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyi) değişkenler arasında kurulan çoklu regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir ($F(1; 402)=8,405$; $p=,000$). Annelerin aşırı annelik tutum düzeyi, annelerin evlilik doyumu, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyindeki değişimin yaklaşık %0,5'ini açıklamaktadır ($\Delta R^2=0,052$). Çoklu regresyon modeline ilişkin parametreler incelendiğinde standardize edilmiş regresyon katsayıları (β), yordayıcı değişkenlerin aşırı annelik üzerindeki önem sırasının; umutsuzluk düzeyi ($\beta=0,535$; $t=3,214$; $p=0,001$), evlilik doyumu ($\beta=0,253$; $t=3,670$; $p=0,003$), ve yaşam doyumu ($\beta=-0,026$; $t=-0,069$; $p=0,229$) olduğunu göstermektedir. Bütün değişkenler birlikte ele alındığında sırasıyla evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi ile annelerin aşırı annelik tutumları anlamlı yordayıcısı, yaşam doyumunun ise annelerin aşırı annelik tutumunda anlamlı bir yordayıcısı olmadığı tespit edilmiştir. Tablodaki t testi sonuçları incelendiğinde annelerin evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyinin aşırı annelik tutumu üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Annelerin evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi arttıkça aşırı annelik tutumu artmakta; evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi düştükçe aşırı annelik tutumu azalmaktadır.

Çok değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre baskı ve disiplin tutumu ile evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi değişkenlerince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Aşırı Annelik} = 3,208 + 0,192 * \text{Annelerine Evlilik Doyumu} + 3,208 + 0,174 * \text{Umutsuzluk Düzeyi}$$

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Annelerin çocuk yetiştirme tutumu ile yaşam doyumu, evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi annelerin yaşı, çalışma durumu ve eğitim durumu değişkenleri açısından incelemeyi amaçlayan bu çalışma, tesadüfi örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çocuk yetiştirme tutumu aşırı annelik (koruyuculuk), baskı ve disiplin, demokratik tutum ve eşitlik olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Bu araştırmanın annelerin yaşam doyumu, evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyinin çocuk yetiştirme tutumunu yordamasına yönelik tespitlerinin literatüre katkısı olabileceği düşünülmektedir.

Çocuk yetiştirme tutumunun alt boyutlarıyla katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin yapılan istatistiksel analizlere göre, araştırmaya katılan annelerin aşırı annelik ile baskı ve disiplin alt boyut puanlarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. İlkokul ve ortaokul düzeyinde eğitilmiş annelerin aşırı annelik ile baskı ve disiplin tutumları; lise, önlisans, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitilmiş annelere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu sonuçlar Demiriz ve Öğretir (2007)'in araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Bahsi geçen araştırmada, ilköğrenim düzeyinde eğitilmiş annelerin orta ve yüksek öğrenim düzeyinde eğitilmiş annelere göre daha fazla aşırı koruyucu tutumu ve sıkı disiplinli tutumu benimsedikleri görülmüştür. Annenin, aşırı koruyucu ve baskıcı tutumunun, çocuk üzerinde birçok olumsuz etkisi vardır. Eğitimle birlikte bilinç ve yüksek farkındalık kazanan annelerin, çocuğu birey olarak güçlendirmeyi ve geliştirmeyi hedefleyen, daha sağlıklı tutumlar geliştirmeleri beklenen bir bulgu olmuştur.

Araştırmada demokratik tutum puanlarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Demokratik tutum, geleneksel yöntemlerden farklı olarak, aile içindeki ilişkilerin sevgi, saygı ve güvene dayalı olduğu; kurallar konulurken ve kararlar alınırken çocuğun da dahil edildiği, çocuğa değer veren,

güven ve saygı duyan bir yaklaşım biçimidir (Kadiroğlu, 2010; Kulaksızoğlu, 2000). Bu nedenlerle de en sağlıklı çocuk yetiştirme tutumu olarak değerlendirilmektedir. Birçok araştırmada, bu araştırmada elde edilen bulgulardan farklı olarak, eğitim düzeyinin artmasının demokratik tutumu artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcı annelerin baskı ve disiplin alt boyut puanının yaş durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş aralığına bakıldığında; %0,5'i 22-27 yaş arasında, %25,6'sı 28-33 yaş arasında, %55'i 34-39 yaş arasında, %18,9'u 40 yaş ve üzeridir. Katılımcı annelerden 22-27 yaş arası annelerin baskı ve disiplin tutumları diğer yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Literatürde bu sonucu destekleyen başka araştırmalar da bulunmaktadır. ve Fergusson ve Woodward (2002) tarafından yapılan bir çalışmada, fiziksel istismarın genç anne ve babalar ile bağlantısının olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak, genç ve tecrübesiz ebeveynlerin; çocuklarının ihtiyaçlarını yeterli şekilde karşılayamıyor, çocuğu yeterince anlayamıyor olabilecekleri, bu gibi nedenlerle daha stresli ya da tahammülsüz olabilecekleri düşünülmektedir.

Aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik puanlarının yaş durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Katılımcıların aşırı annelik, baskı ve disiplin alt boyut puanlarının çalışma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Çalışan annelerin aşırı annelik, baskı ve disiplin puanları, çalışmayan annelerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu bulgulara benzer şekilde, Şanlı (2007) ve Yavuzer (2001) de çalışan annenin iş hayatında yaşadığı stres ve yorgunluğun, çocuğuyla ilişkisini olumsuz etkileyebileceğini; çocuğuyla kısıtlı zaman geçirdiğine ve ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığına dair yaşadığı eksiklik ve suçluluk duygusuyla aşırı koruyucu davranabileceğini ifade etmektedir.

Çocuk yetiştirme tutumunun alt boyutlarıyla araştırmanın bağımsız değişkenlerine yönelik yapılan istatistiksel analizlere göre, evlilik doyumu ve aşırı annelik tutumu arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Aşırı annelik tutumunun düzeyi yükseldikçe evlilik doyumu artmaktadır; aşırı annelik tutumunun düzeyi düştükçe evlilik doyumu azalmaktadır. Yılmaz (2001) ve Tezer (1986) evlilik

doyumunu, bireylerin evliliğindeki gereksinimlerin karşılanması ve evlilik yaşamında mutlu hissetmeleri olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların evlilik doyumunu ölçmek için kullanılan Evlilik Yaşam Ölçeği ortalama puanlarına madde madde bakıldığında yüksek puan verilen maddelerden yola çıkarak katılımcıların; evlilikten beklediklerinin çoğunun gerçekleştiğini algıladıkları, evliliklerini çok anlamlı buldukları, evliliklerinin her geçen gün daha iyiye doğru gittiğini düşündükleri ve eşleriyle olan ilişkilerinin ideal bir karı koca ilişkisi olduğunu düşündükleri görülmektedir. Aşırı koruyucu tutum, çocuğun haddinden fazla bir özenle, her an bir tehlike varmış endişesiyle korunarak büyütülmesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda katılımcı annelerin, evlilikten ve eşlerinden en önemli beklentilerinin çocuk sahibi olmak ve onu büyük bir özenle, olası güçlüklerden koruyarak büyütme olabileceği; bu beklentilerinin gerçekleşmesine bağlı olarak evlilikten doyum sağlıyor olabilecekleri düşünülmektedir.

Bağımsız değişkenlerden umutsuzluk düzeyi, aşırı annelik tutumundaki değişimin yaklaşık %2,5'ini açıklamaktadır. Aşırı annelik tutumunun düzeyi yükseldikçe umutsuzluk düzeyi artmaktadır; aşırı annelik tutumunun düzeyi düştükçe umutsuzluk düzeyi azalmaktadır. Geçtan (1988) ve Ekşi (1990), bu bulguları destekler nitelikte, annenin çocuğa karşı aşırı koruyucu tutumunun, çocuğun hastalanacağı, öleceği ya da kötü alışkanlıklar edineceği korkularından kaynaklandığını, bu tutumun annedeki ruhsal bir probleme bağlı olabileceğini söylemektedir. Aşırı annelik, annenin çocuğu düşman bir çevreye karşı korur gibi davranması, çocuğun yapabileceği işleri bile annenin üstlenmesi tutumudur. Umutsuzluk kavramı ise şimdiki olumsuz algıların geleceğe yansması ve bunların sonsuz olarak devam etme ihtimalinin düşünülmesidir. Bu düşünceden yola çıkılarak, olumsuz sonuç beklentisi ve bu sonuçları değiştirme konusundaki çaresizlik duygusu, umutsuzluğun temel sebeplerinden biri olarak görülebilmektedir. Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, umutsuzluk düzeyi yüksek olan bir annenin çocuğuyla ilgili endişeler duyması ve buna bağlı olarak onu koruma tutumu geliştirmesi beklenen bir bulgu olmaktadır.

Bir diğer bağımsız değişken yaşam doyumunu ve aşırı annelik arasındaki ilişki incelendiğinde, anlamsız ilişki tespit edilmiştir.

Annelerin çocuk yetiştirme tutumunun alt başlıklarından demokratik tutum ve eşitlik ile bağımsız değişkenlerden yaşam doyumu arasındaki ilişki incelendiğinde; yaşam doyumunun, annelerin demokratik tutum benimsemesindeki değişimin yaklaşık %2,1'ini açıkladığı görülmektedir. Demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi yükseldikçe yaşam doyumu artmaktadır; demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi düştükçe yaşam doyumu azalmaktadır.

Umutsuzluk düzeyi ile demokratik tutum ve eşitlik değişkenleri arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir. Umutsuzluk düzeyi, demokratik tutum benimsenmesindeki değişimin yaklaşık %1,8'ini açıklamaktadır. Demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi yükseldikçe umutsuzluk düzeyi azalmaktadır; demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi düştükçe umutsuzluk düzeyi artmaktadır.

Araştırmada, annenin yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyinin demokratik tutum benimsemesiyle olan ilişkisi hakkında elde edilen bulgularla örtüşür şekilde, Yavuzer (2013) de, sağlıklı bir anne çocuk ilişkisi için annenin ruh sağlığının yerinde olması gerektiğinden bahsetmektedir. Umut, gelecekle ilgili olumlu beklentiler içinde olma; kendine, çevreye ve geleceğe dair güven duyma durumudur. Yaşam doyumu yaşamdan genel olarak memnuniyet duyma düzeyini ifade etmektedir. Umudu ve yaşam doyumu yüksek olan bir annenin çocuğunu, geleneksel yöntemlere başvurmak yerine, pozitif bir bakış açısıyla, birey olarak saygı duyarak, güvenerek, gelişimi için cesaretlendirerek yetiştirmesi olası bir durumdur.

Evlilik doyumu ile demokratik tutum ve eşitlik değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde, anlamsız ilişki tespit edilmiştir.

Çocuk yetiştirme tutumunun bir diğer alt boyutu baskı ve disiplin üzerinde bağımsız değişkenlerden evlilik doyumunun pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Annelerin baskı ve disiplin tutumu arttıkça evlilik doyumu artmakta; baskı ve disiplin tutumu düştükçe evlilik doyumu düzeyi azalmaktadır. Bu sonuç ödünleme hipoteziyle örtüşmektedir. Bu hipoteze göre evlilik ilişkisinin niteliğiyle ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Buna göre çatışmalı evlilik ebeveynin çocuğuna olan dikkatini ve

ilgisini artırmakta, bu durumda evlilikte bulamadığı manevi doyumu çocuğuyla olan ilişkide bulmaktadır. Bu hipotez iyi giden bir evliliğin niteliğinin aileye yeni bir çocuk katılmasıyla düştüğü, ailede gerginlik oluştuğunu ifade etmektedir (Yılmaz, 2000).

Baskı ve disiplin tutumuyla annelerin umutsuzluk düzeyi arasındaki istatistiksel analize göre, annelerin umutsuzluk düzeyi, annelerin baskı ve disiplin tutumundaki değişimin yaklaşık %1'ini açıklamaktadır. Annelerin baskı ve disiplin tutumu arttıkça umutsuzluk düzeyi artmakta; baskı ve disiplin tutumu düştükçe umutsuzluk düzeyi azalmaktadır. Bu sonuçla paralel olarak, Yılmaz (2009), depresyon, kaygı gibi duygusal sorunlar yaşayan ebeveynlerin ana babalık rollerinde de verimsiz olduklarını gösteren araştırmalar olduğunu belirtmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak genel sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

1. Annelerin eğitim düzeyi arttıkça, çocuk yetiştirme tutumlarından demokratik tutum benimseme oranı değişmezken, baskıcı-disiplinli tutumu ve aşırı annelik tutumunu benimseme oranı düşmektedir. İlkokul ve ortaokul düzeyinde eğitilmiş annelerin, lise ve üzeri düzeyde eğitim almış annelere göre daha baskıcı ve koruyucu olduğu görülmüştür.
2. Annenin aşırı annelik ve demokratik tutumu yaşa bağlı olarak değişmezken, 28 yaş ve üzeri annelere göre 22-27 yaş arası annelerin baskıcı ve disiplinli tutumla çocuk yetiştirme oranı anlamlı düzeyde daha yüksektir.
3. Annenin demokratik tutumu çalışma durumuna bağlı olarak değişiklik göstermezken, çalışan annelerin aşırı annelik, baskı ve disiplin tutumları, çalışmayan annelere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.
4. Annenin yaşam doyumu, aşırı annelik tutumu ile baskı ve disiplin tutumunu yordamamaktadır. Bununla birlikte annenin demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi yükseldikçe yaşam doyumu artmaktadır; demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi düştükçe yaşam doyumu azalmaktadır.
5. Annenin evlilik doyumu ile demokratik tutum ve eşitlik değişkenleri arasında anlamsız ilişki tespit edilmiştir. Aşırı annelik tutumunun düzeyi yükseldikçe evlilik doyumu artmaktadır; aşırı annelik tutumunun düzeyi düştükçe evlilik doyumu azalmaktadır. Annelerin baskı ve disiplin tutumu arttıkça evlilik doyumu artmakta, baskı ve disiplin tutumu düştükçe evlilik doyumu düzeyi azalmaktadır.

6. Annenin umutsuzluk düzeyi ile aşırı annelik tutumu ve baskı ve disiplin tutumu arasında pozitif ilişki vardır. Demokratik tutumla ise negatif ilişki vardır. Demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi yükseldikçe umutsuzluk düzeyi azalmaktadır, demokratik tutum benimsenmesinin düzeyi düştükçe umutsuzluk düzeyi artmaktadır.
7. Evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyinin sırasıyla, annelerin baskı ve disiplin tutumlarının anlamlı yordayıcısı olduğu, yaşam doyumunun ise annelerin baskı ve disiplin tutumunun anlamlı bir yordayıcısı olmadığı tespit edilmiştir.
8. Evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyinin sırasıyla, annelerin aşırı annelik tutumlarının anlamlı yordayıcısı olduğu; yaşam doyumunun ise annelerin aşırı annelik tutumunun anlamlı bir yordayıcısı olmadığı tespit edilmiştir.
9. Yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyinin sırasıyla, annelerin demokratik tutumlarının anlamlı yordayıcısı olduğu; evlilik doyumunun ise annelerin demokratik tutumunun anlamlı bir yordayıcısı olmadığı tespit edilmiştir.

Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilebilir;

1. Bu çalışma, annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının; yaşam doyumu, evlilik doyumu ve umutsuzluk düzeyi ile ilişkisini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına etki eden başka faktörlerin de tespit edilmesine yönelik yeni araştırmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.
2. Bu araştırmada, annelerin öğrenim düzeyi ile baskı ve disiplinli tutum, aşırı annelik tutumu benimsemeleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, özellikle kız çocukların eğitime devamlılığının düşük olduğu bölgelerde, kız çocukların eğitiminin önemine yönelik bilinçlendirme çalışmaları yürütülmelidir.

3. Bu araştırmada, genç annelerin çocuk yetiştirme tutumlarından baskıcı ve disiplinli tutum puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Ancak bu durumun nedenleri tespit edilememiştir. Daha sonra yapılacak araştırmalarda genç annelerin annelik tutumunu etkileyen etmenlerin araştırılmasının faydalı olacağı düşünölmektedir.
4. Bu araştırmada; çalışan annelerin baskı ve disiplinli tutum ile aşırı annelik tutumu puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, çalışan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına yönelik daha kapsamlı çalışmalar yapılmasının, çalışan annelerin baskı ve disiplinli, aşırı annelik tutumları puanlarının yüksek olma nedenlerinin anlaşılmasına olanak tanıyabileceği düşünölmektedir.
5. Bu araştırmada; annelerin demokratik tutum puanları ile yaşam doyumu puanları arasında pozitif yönde, umutsuzluk puanları arasında ise negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu bilgilerden hareketle annelerin, çocuk yetiştirme becerilerini desteklemeyi hedefleyen eğitim programlarında, annelerin yaşam doyumu ve umut düzeylerini artırmalarına katkı sağlayacak bilgiler ve egzersizler de içeren eğitim içeriği hazırlanarak, bu programların annelerin demokratik tutum benimsemelerine katkısının araştırılabileceği düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2005). *Çocuk eğitimi*. (Çev: Kamuran Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Adler, A. (2010). *İnsan doğasını anlamak*. (Çev: Deniz Başkaya). İzmir: İlya Yayınevi.
- Akçöltekin, A. ve Doğan, S. (2012). Sınıf Öğretmenlerinin Umutsuzluk Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Ardahan İli Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 5(7), 49-59.
- Akdeniz, S. (2009). *Ergenlerin meslek kararı verme yetkinlik algılarının, algılanan ana- baba tutumu ve bazı özlük nitelikleri açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akman, Y. & Korkut, F. (1993). Umut Ölçeği Üzerine Bir Çalışma. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 193-202.
- Algın, F. (2009). *Şizofreni hastalarında başa çıkma tutumlarının umutsuzluk, intihar davranışı ve içgörü ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). TC. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi, 6. Psikiyatri Birimi, İstanbul.
- Altuğ, F. B. (1995). *Gençlerde anne-baba tutumunun irdeleyici düşünme ve özdeğer duygusu gelişmesine etkileri*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Konya.
- Aral, A. (2018). *İntihar girişimi olan ve olmayan depresyon tanılı ergenlerin dürtüsellik ve umutsuzluk düzeylerinin ve nöropsikolojik test performanslarının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Samsun.

- Argon, T. (2015). Öğretmenlerin Sahip Oldukları Duygu Durumlarını Okul Yöneticilerinin Dikkate Alıp Almamalarına İlişkin Görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 377-404.
- Arkonaç, S. A. (2005). *Sosyal psikoloji*. İstanbul:Alfa Yayınları.
- Aslan, S. A. (2005). *Ergenlerde ana-baba tutumu, sınav kaygısı, ders çalışma becerilerinin lise giriş sınavını yordama düzeyleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Ateş, B. & Çelik, O. (2018). Perceived Social Competence and Assertiveness as a Predictor of Psychological Well-Being in Pre-Service Teachers. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20 (2). 440-460.
- Aydın, O. (2001). *Tutumlar*. (Ed. E. Özkalp). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ayer, F. D. (2016). *Evlilik doyumunun, eş desteği, evlilik iletişim şekilleri ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aytekin, M. (2018). *Engelli çocuğu olan bireylerin depresyon ve umutsuzluk düzeyleri ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Ayyıldız, T. (2005). *Zonguldak il merkezinde 0-6 yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child development*, 887-907.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental psychology*, 4(1p2), 1.

- Baumrind, D. (1978). Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth & Society*, 9(3), 239-267.
- Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D., & Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: The Hopelessness Scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(6), 861-865.
- Bedir, İ. (2018). *Evli bireylerde evlilik doyumunu yordayan değişkenlerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Belsky, J. (1981). Early human experience: a family perspective. *Developmental Psychology*, 17(1), 3.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child development*, 55(1), 83-96.
- Belsky, J., & Isabella, R. A. (1985). Marital and parent-child relationships in family of origin and marital change following the birth of a baby: A retrospective analysis. *Child development*, 56 (2), 342-349.
- Berk, M. (2009). *Evli öğretmenlerin yükleme tarzları ve evlilik doyum algılarının bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bronfenbrenner, U. (1992). *Ecological systems theory*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Curun, F. (2006). *Yüklemeler, İletişim Çatışmaları, Cinsiyet Ve Cinsiyet Rolü Yönelimi İle Evlilik Doyumu Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cüceloğlu, D. (1996). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2016). *Geliştiren anne-baba*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Çelik, M. (2000). *Epileptik, diabetik ve hasta olmayan ergenlerin anne-baba tutumu algılarına ve bazı değişkenlere göre sosyal algılarının karşılaştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çelikel F. Ç., Erkorkmaz, Ü. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Depresif Belirtiler Ve Umutsuzluk Düzeyleri İle İlişkili Etmenler. *Nöropsikiyatri Arşivi*, (45), 122-129.
- Çınar, L. (2008). *Evlilik doyumu: cinsiyet rolleri ve yardım arama tutumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çevikbaş, E. P. (2018). *Ortaokul ve lise öğrencilerinin adil dünya inançlarının denetim odağı ve anne baba tutumu açısından gelişimsel olarak incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dal, E. (2015). *Kadınlardaki duygusal zeka düzeyi ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, B. S. (2017). *Annelerde kaygı düzeyi ve evlilik doyumunun ebeveyn rolüne ilişkin kendilik algıları üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirel, C. (2018). *Yetişkinlerde bağlanma stillerinin mutluluk, yaşam doyumu ve depresyon ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demiriz, S., & Öğretir, A. D. (2007). Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu eğitim dergisi*, 15(1), 105-122.

- Diener, E. (1994). Assessing subjective well-being: progress and opportunities. *Social Indicators Research*, 31 (2),103-157.
- Dilbaz , N., Seber, G. (1993). Umutsuzluk kavramı: depresyon ve intiharda önemi. *Kriz Dergisi*, 1(3), 134-138.
- Dost, M. T. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 132-143.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede iletişim ve etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Durak, A., Palabıyıkoglu, R., (1994). Beck umutsuzluk ölçeği geçerlik çalışması. *Kriz Dergisi*, 2 (2), 311-319.
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Dündar, S. (2008). Polislerin umutsuzluk düzeyi ile problem çözme becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*,10 (3), 77-92.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk, genç, ana babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Erel, O, Burman, B. (1995), Interrelatedness of marital relations and parent-child relations; a meta analytic review. *Psychological Bulletin*, (118), 108-132.
- Fergusson, D. M., & Woodward, L. J. (2002). Mental health, educational, and social role outcomes of adolescents with depression. *Archives of general psychiatry*, 59(3), 225-231.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American psychologist*, 56(3), 218.

- Fromm, E. (1994). *Erdem ve mutluluk*. (Çev: Ayda Yörükán). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınevi.
- Gazeloğlu, C. E. (2000). *İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimine ana-baba tutumunun etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Geçtan, E. (1988). *Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (2004). *Psikanaliz ve sonrası*. (10. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gökçe, H. (2008). *Serbest zaman doyumunun yaşam doyumunu ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Gökmen, A. (2001). *Evli Eşlerin Birbirlerine Yönelik Kontrolcülük ve Bağımlılık Algılarının Evlilik Doyumunu Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gönen, G. (2014). *Algılanan Anne Baba Tutumunun Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtmaları Ve Kişilik Yapıları ile İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Greene, S. M. (1989). The relationship between depression and hopelessness: Implications for current theories of depression. *The British Journal of Psychiatry*, 154(5), 650-659.
- Gülaçtı, F. (2009). *Sosyal beceri eğitime yönelik programın üniversite öğrencilerinin, sosyal beceri, öznel ve psikolojik iyi olma düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Güngör, T. (2011). Selçuk Üniversitesi resim-iş eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin kaygı ve yaşam doyumu düzeyleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Hoşcan, S. (2010). *9-12 yaş çocuklarının evlilik çatışması algısı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide ebeveyn tutumunun aracı etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hortaçsu, N. (1991). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kadiroğlu, T. (2010). *Tip I Diabetes Mellitüsü Olan Adölesanlarda Metabolik Kontrolde Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumunun Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999), *Yeni insan ve insanlar* (10. Basım). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kangal, A. (2013). Mutluluk üzerine kavramsal bir değerlendirme ve Türk hanehalkı için bazı sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 214-233.
- Karadayı, S. (2018). *Ergenlik ve ilk yetişkinlik dönemindeki bireylerde yaşam doyumu, psikolojik ihtiyaçlar ve benlik algısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara : Nobel Yayınları.
- Keser, A. (2005). İş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi: otomotiv sektöründe bir uygulama. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (7), 77-95.
- Kılıç, E. (2017). *Bağlanma biçimlerinin evlilik doyumu ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koçak, R. (2002). Aleksitimi: kuramsal çerçeve tedavi yaklaşımları ve ilgili araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1-2).

- Kurt, E. Ö. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal destek algılarıyla ilgili olarak sınav kaygısı ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kutlu, M. (1998). Yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerin özsaygı düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 22(110).
- Mussatayeva, M. (2018). *Alt sosyo-ekonomik düzeydeki kadınların evlilik doyumu ile aile işlevlerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nazlı, S. (2007). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Orbay, S. (1995). *Psikiyatri kliniğine başvuran çocuk ve ergenlerde ana-baba tutumu, benlik kavramı ve semptomlar arasındaki ilişkinin araştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- O'Leary, K.D. & Smith, D. A. (1991). Marital interactions. *Annual Review of Psychology*, 42, 191-202.
- Özben, Ş., Argun, Y. (2003). İlköğretim öğretmenlerinin umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri üzerine bir araştırma. *Ege Eğitim Dergisi*, 1 (3), 36-48.
- Özer, A, C., Güngör, H. (2007). Yükleme tarzları, bağlanma stilleri ve kişilik özelliklerine göre evlilik uyumu. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 11-24.
- Özgen, F. (2012). *Ç.O.M.Ü Beden Eğitim ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Çanakkale.

- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi* (1. Baskı). Ankara: PDREM Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özel, M. (2009). *Ergenlerin denetim odaklarına ve algıladıkları ebeveyn çocuk yetiştirme tutumuna göre karar verme biçimlerinin incelenmesi: darıca ilçesi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, İ. (2014). *Ergenlerde anne baba tutumu ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Özkaya, G. (2017). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile umutsuzluk ve yaşam doyumu arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, N. (2017). *6. ,7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinde, Ailelerin Çocuk Yetiştirme Tutumu İle İstismar Arasındaki Bağlantının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pavot, W., Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5, 164–172
- Plotnik, R. (2009). *Psikoloji'ye giriş*. (Çev: Tamer Geniş). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Proctor, L. M. (2008). Youth life satisfaction: a review of the literature. *Journal Of Happiness Studies*, 10, 583-630.
- Razon, N. (2013). *Çalışan anne ve çocuğu*. (Ed. H. Yavuzer). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Rideout, E., & Montemuro, M. (1986). Hope, morale and adaptation in patients with chronic heart failure. *Journal of advanced nursing*, 11(4), 429-438.

- Ryan, R., Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68.
- Saral, E. (2018). *Yetişkinlerde cinsiyet algısı ile algılanan ebeveyn ilişkisinin ve çocukluk çağı ebeveyn tutumu ilişkilerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sayar, K. (2006). *Ruh hali* (1. baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sımsıkı, H. (2011). *Baba Katılımının Ebeveyn Tutumu, Bağlanma Stili Ve Çift Uyumu Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Spilker, B. (1996). *Quality of life and pharmacoeconomics in clinical trials [2nd ed]*. Philadelphia: Lippincott-Raven.
- Suldo, S., Huebner, S. (2006). Is extremely high life satisfaction during adolescence advantageous?. *Social indicators research*, 78(2), 179-203.
- Sümer, N, Aktürk, E. G., Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13 (25), 42-59.
- Şahin, G. N. (2011). Üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması . (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şanlı, D., Öztürk, C. (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4)

- Şanlı, D. (2007). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şimşek, A. (2006). *Duygusal zekanın, ana baba tutumunun ve doğum sırasının tercih edilen liderlik tarzına etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, E. (2011). *Örgütsel iletişim ve kişilik özelliklerinin yaşam doyumuna etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tarhan, N. (2005). *Kadın psikolojisi* (3. baskı). İstanbul: Nesil Yayınları.
- Tarhan, N.(2011). *Evlilik psikolojisi* (6 Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taş, C. (2018). *Umutsuzluk ve örgütsel stres ilişkisi: 4-5 yıldızlı otel çalışanları üzerinde uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tekarslan, E., Kılınç, T., Şencan, H., Baysal, A. C. (2000). *Davranışın sosyal psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Tezer, E. (1986). *Evli eşler arasındaki çatışma davranışları: algılama ve doyum*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler
- Tufan, E., Güdek, B. (2008). Piyano Dersi Tutum Ölçeğinin geliştirilmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 75-90.
- Usluel, Y. K., & Demiraslan, Y. (2005). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğrenme-öğretme sürecine entegrasyonunu incelemede bir çerçeve: etkinlik kuramı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 134-142.
- Ünal, A. Ö., & Şahin, M. (2013). Lise öğrencilerinin yaşam doyumlarının bazı değişkenlere göre yordanması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 2(3), 46-63.

- Veenhoven, R. (1991). Is happiness relative?. *Social indicators research*, 24(1), 1-34.
- Wilson, W. (1967). Corralates of avowed happiness. *Psychological Bulletin*, 67(4), 294- 306.
- Worden, M. (2013). *Aile terapisi: Temelleri*. (3. Baskı). (Çev. Ed.: Turan Akbaş). Adana: Nobel Yayınları.
- Yalom, I. D. (1993). *Nietzsche ağladığında*. (Çev: Aysun Babacan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yarapsanlı, B. (2011). *Çocuklarda depresyon belirtilerinin yordanmasında yaşanmış olumsuz olaylar, algılanan anne-baba tutumu, öğrenilmiş çaresizlik ve umutsuzluğun rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2001), *Ana-baba ve çocuk* (14. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2004), *Çocuk psikolojisi*, (34. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2013), *Çocuk yetiştirmede farklı ebeveyn tutumları*. (Ed. H. Yavuzer). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeniacun, Y. (2018). *Genç yetişkinlerde anne-baba tutumu ve duygu düzenlemenin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yetim, Ü. (1991). *Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yetim, Ü. (1993). Life satisfaction: a study based on the organization of personal projects. *Social Indicators Research*, 29 (3), 277-289.
- Yetim, Ü. (2001). *Toplumdan bireye mutluluk resimleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Yıldırım, S. (2007). *Anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik düzeyi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, B. (2015). *İlkokul öğretmenlerinin umutsuzluk düzeyleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, Ş. (2017). *Görücü usulü evlenen ve flört ederek evlenen çiftlerin duygusal farkındalık ve duyguları ifade etme düzeylerinin evlilik doyumuna etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, A. (2000). *Eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne-baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik alguları arasındaki ilişkiler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum: kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 1 (4), 49-58.
- Yılmaz, M. T.(2009). *Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları (self-compassion) ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yörükoğlu, A. (1996). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yüksekgönül, A. Ü. (2016). *Kistik fibrozis tanısı ile takipli çocuk annelerinin çocuk yetiştirme tutumu, tükenmişlik ve depresyonu ile hastaların klinik skoru arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 435723)
- Zabun, E. (2011). *Dershaneye gitme, mükemmeliyetçilik, ana-baba tutumu ve sınav kaygısının öğrencilerin sbs başarılarını yordama gücü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Zöhrap, D. U. (2004). *Lise öğrencilerinde algılanan ana-baba tutumları ve aile yapısının ergen kişilik özelliklerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

